ROMANIAN TRAVELLERS IN THE ROMANTIC AGE: A CASE- STUDY ABOUT THE FOURTY- EIGHTERS AS WRITERS AND THE REVIVAL OF ROMANIAN LITERATURE

Luiza Marinescu
Assoc. Prof., PhD, Spiru Haret University of Bucharest

Abstract: The theme of travel, present in literature from its beginnings, has a deep symbolic meaning. It concerns the entire human existence; man himself is considered to be a pilgrim in search of truth, peace and immortality. Fairy tales describe various people's existence of a route to be traveled in order to reveal a spiritual center. Not incidentally, inside the cathedrals in the Middle Ages had been constructed on the floor of these religious buildings labyrinth routes, symbolizing perpetual human search. "From a journey you will never come back the same. Even things that you found when you come back, during your absence have changed, they have disassociated from you and they went into the orbit of other eyes and other habits and even the memories have changed in the vicinity and under the influence of the others, newer."
*(G.M. Cantacuzino **Letters to Simon** "Letter III") The case –study has the following contents:*
1.The Symbolism of Travelling
2. A Summary View on the Treating the Travelling Theme in Literature
3. Romanian Travelers in the Romantic Age
4. The Birth of Romanian Laic Secular Literature whose Genres and Species are Illustrated by the Pretext of Travelling
5. Bibliography

Keywords: The Symbolism of Travelling, Romanian Forty-Eighters Writers, Romanian Laic Literature of the XIXth Century, Vasile Alecsandri, Gheorghe Asachi, Timotei Cipariu, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Ralet, Teodor Codrescu, Ion Ghica, Alecu Russo

1. SIMBOLISMUL CĂLĂTORIEI

În lumea europeană moda călătoriilor orientale către insulele nemuritorilor simbolizează năzuinţa omului către descoperirea stării edenice, către locul în care planurile comunică prin intermediul acelei axis mundi. De cele mai multe ori o astfel de călătorie fără călăuză era sortită eşecului, căci într-o astfel de experienţă a aventurii şi a cunoaşterii, esenţială este descoperirea unui reper similar, a unui maestru spiritual cu afinităţi elective evidente, a unui model al devenirii fiinţei.

Călătoria nu trebuie să fie o fugă de sine, de propriile amintiri şi preocupări, de patimile şi pasiunile copleşitoare. Împlinirea adevărată a călătoriei are loc în interiorul sufletului, unde se petrece o transformare în sensul maturizării, al dobândirii capacităţii de generalizare şi de sintetizare a concluziilor existenţiale, în urma confruntării sinelui cu ceilalţi, a eu-lui cu lumea. Aceasta este semnificaţia călătoriilor în basmele în care tinerii feciori de crai pornesc în lume înainte de a ajunge stăpâni ai împărăţiei din poveste. Călătoria este în cele mai multe cazuri un simbol al efortului către progres spiritual, căci ea înseamnă o deplasare în sensul descoperirii acelei axis mundi. Călătoria are o mulţime de obiective, pe care eroul trebuie să le cunoască trecând peste poduri (simbolice legături ale „malurilor" timpului, trecutul şi viitorul), urcând spre crestele abrupte ale munţilor (ascensiunea, înălţarea

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

către etern) sau scufundându-se în adâncimile fântânilor cu apă vie (pentru potolirea simbolicei stări de polidipsie, pentru adăparea la izvoarele profunzimilor, ale adâncurilor).

Viaţa omului a fost înfăţişată de multe religii ale lumii sub forma unui pelerinaj. Simbolică este în acest sens continuarea călătoriei după moarte a sufletului, care folosind „mijloace de transport" diverse, precum luntrea lui Caron spre exemplu, trebuie să ajungă într-un spaţiu privilegiat: fie cel al fericiţilor nemuritori, fie cel al umbrelor lui Hades, fie în cel edenic, fie în cel infernal. Finalul acestei călătorii postmortem este totdeauna urmat de o evaluare a semnificaţiilor şi faptelor individului de-a lungul drumului, răsplata adevărată urmând după această divină măsurare. Evaluarea călătoriei în cazul situării sufletului în Infern (vezi Dante *Divina Comedia*) nu este numai o pedeapsă ale cărei raţiuni să rămână neînţelese călătorului cu un număr mare de păcate. Sufletul păcătos trebuie să găsească singur motivaţii ale comportamentului său, pentru că el simte nevoia de a se autojustifica, de a îşi explica comportamentele din timpul călătoriei terestre şi de a se purifica în acest fel.

Călătoria are drept finalitate formularea unor concluzii în urma cercetărilor pe care omul le face de-a lungul drumului său. Aventură sau dorinţă de cunoaştere profundă, fugă de sine laşă sau sinceră dorinţă de schimbare interioară? Acestea sunt întrebările pe care le-a născut în orice vreme călătoria. Mai mult decât deplasarea prin spaţiu este importantă dobândirea de noi experienţe. Mai importante decât divertismentele sunt voluptăţile noutăţii şi ale necunoscutului, care îl fac pe călător să renunţe la sine, să aleagă rutele care i se par potrivite, să dezlege misterul rătăcirii şi să găsească calea supravieţuirii omeneşti. Mai importante decât detaliile realităţii înregistrate fotografic sunt impresiile celui care călătoreşte, oglinzi vii ale lumii, pe care străbătând-o omul încearcă să o înţeleagă.

2. SUMARĂ PRIVIRE ASUPRA TRATĂRII TEMEI CĂLĂTORIEI ÎN LITERATURA UNIVERSALĂ

Marile epopei ale lumii deschid istoria literaturii universale pornind de la tema călătoriei. Enea şi Ulysse călătoresc în spaţiu şi în timp, iar finalitatea voiajului lor este fie întemeierea unui oraş care va dăinui peste secole, fie gloria cuceririi unei cetăţi şi periplul întoarcerii în patrie pe parcursul unui deceniu. Fiecare epocă istorică are propriile scrieri legate de tema călătoriei, şi observaţia aceasta nu este întâmplător subliniată. „Orice călătorie", scria Carl Gustav Young, „este mărturia unei stări de nemulţumire, care te determină să descoperi soluţii noi, capabile să-ţi amelioreze răul existenţial". Antichitatea ilustrează călătoria sub forma cuceririi de noi teritorii, Evul Mediu o transformă într-o explorare a necunoscutului, astfel că în vremea Renaşterii aceasta capătă o dublă semnificaţie literară: călătoria de tip explorare a ţinuturilor nou descoperite şi călătoria în căutarea comorilor nebănuite, simbolice, alegorice ale interiorităţii fiinţei. În acest fel au fost înţelese *Divina Comedie* a lui Dante Alighieri, *Pantagruel* al lui François Rabelais, *Elogiul nebuniei* al lui Erasmus din Rotterdam şi jurnalele exploratorilor, precum Milionul (*Il Millione*) al lui Marco Pollo.

Veacul al XVIII-lea avea să producă în conştiinţa europeană o mutaţie determinată în primul rând de lărgirea orizontului de cunoaştere prin descoperirea altor zone geografice, a altor varietăţi umane, a altor manifestări spirituale, a altor dimensiuni ale materialităţii. În cunoscuta lucrare intitulată *Criza conştiinţei europene*, Paul Hazard arată felul în care călătoria triumfă sub forma unui „gen literar cu graniţe nedefinite, comod întrucât putea cuprinde toate disertaţiile erudite, cataloage de muzee sau poveşti de dragoste." Primele însemnări de călătorie ale scriitorilor din acest veac au un caracter erudit aşa cum se întâmplă cu lucrarea lui Volney din 1787 intitulată *Voyage en Syrie et Egypte*. Alteori scriitorii descoperă în călătoriile lor ţinutul *Utopiei* aşa cum i se întâmpla lui Thomas Morus. Unul dintre ei, ca Jonathan Swift într-o lucrare precum *Călătoriile lui Gulliver*, îşi trimitea

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

personajele să călătorească în ţări cu locuitori micşoraţi sau măriţi, în lumea văzduhurilor savante sau în lumea yahooi-lor. Aceste expediţii devin un pretext pentru înfăţişarea concluziilor unei călătorii reale printr-o lume care, dacă s-ar vedea sub adevăratu-i nume cât este de grotescă, s-ar detesta de bună seamă, fără putinţa de a se mai îndrepta.

Pentru scriitorii romantici, călătoria echivalează cu o schimbare de atitudine, antitetică faţă de cea a clasicilor, imobili în reprezentările celor trei unităţi de loc, de timp şi de acţiune ale operelor lor. Sufletul romantic învolburat de frământări, sensibil la frumuseţile naturii, meditativ şi introvertit, impulsiv şi mânat spre experienţe pitoreşti inedite, evadând din realitate ori de câte ori visul, reveria, chemările nostalgice spre alte orizonturi îşi fac simţită prezenţa este stăpânit şi de tentaţia exoticului şi de demonul rătăcirilor neîntâmplătoare.

3. PAŞOPTIŞTII, CĂLĂTORI ROMÂNI ÎN VEACUL ROMANTIC

Scriitorii români ai veacului al XIX-lea sunt de cele mai multe ori eroii călătoriilor descrise. Există o constantă a literaturii române redactate în veacul romantic, care porneşte de la observaţia că în naraţiune autorul este martorul întâmplărilor relatate şi eroul acestora. Din punct de vedere stilistic, acest lucru presupune utilizarea frecventă a persoanei I singular, ca semn al sincerităţii şi autenticităţii relatării, în care scriitorul este implicat în mod direct. Acest procedeu stilistic este frecvent folosit în speciile genului epic în proză precum impresiile de voiaj, memorialul, jurnalul sau notele de călătorie. Abordarea detaliilor realităţii în aceste tipuri de scrieri se face din perspectiva amintirii. Chiar dacă există datări exacte ale evenimentelor relatate, aceasta este o convenţie a autenticităţii, a verosimilităţii. Rememorarea detaliilor semnificative ale voiajului echivalează cu o întoarcere în timp, către un moment semnificativ al cunoaşterii individuale, cu funcţie modelatoare sau de reper al unei biografii spirituale. De multe ori rememorarea unui detaliu semnificativ al realităţii generează comentarii, digresiuni filosofice, autobiografice, istorice, mitologice, comparaţii sociale sau economice. Acestea dezvăluie interesele şi preocupările scriitorului, călător paradoxal în universul propriei gândiri şi în lumea înconjurătoare. Relatarea este astfel o oglindă a propriului suflet însetat de perfecţiune.

Există şi scrieri în care autorul îi încredinţează unui personaj misiunea de a juca rolul călătorului. În piesele de teatru, personajul care călătoreşte se confesează în mod direct publicului şi impresiile voiajului său sunt un prilej de cunoaştere. Povestind, personajele se autocaracterizează sau adresează publicului invitaţia de a fi caracterizate. Aventurile voiajului relatate sunt comice sau tragice. Prin intermediul catharsis-ului, spectatorul învaţă eliberându-se. Râzând se pot îndrepta moravurile. Confesiunea redată stilistic de persistenţa persoanei I este în acest caz un mijloc de construcţie a dialogului sau a monologului dramatic. Naraţiunea întâmplărilor voiajului este un pretext pentru scriitor de a-şi exprima propriile opinii sociale, politice, economice, culturale sau religioase într-o formă deghizată, non-autoritară, travestită, filtrată de rolul pe care personajul îl are în comedia, drama sau tragedia sa. Alteori, poetul este observatorul detaliilor călătoriei, pe care o înfăţişează sub forma unui tablou. Pastelarea detaliilor exotice sau autohtone este un procedeu stilistic propriu literaturii noastre paşoptiste. Inventarea pastelului ca specie a genului liric, este legată de numele lui Vasile Alecsandri. S-a vorbit despre trăsăturile comune ale pastelurilor lui Alecsandri, care debutează prin intermediul unei descrieri detaliate care opreşte răsuflarea oricărei fiinţe în peisajul natural înfăţişat de autor. „Poanta”, apariţia fulgerătoare în peisaj a unui detaliu până atunci ignorat determină reluarea ritmului şi a mişcării întrerupte de uimire.

În cele ce urmează, vom descoperi două atitudini, care se reflectă în scrierile paşoptiştilor români: *xenocentrismul* sau admiraţia pentru valorile unor culturi diferite de cea autohtonă şi *etnocentrismul* sau premărirea frumuseţii tradiţiilor româneşti, a bogăţiei, a glorioasei istorii, a splendorii naturii plaiurilor autohtone. Aceşti doi poli ai atitudinilor de

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

adaptare la valorile culturale ale modernităţii europene sunt reperele care structurează demersul „propăşirii”, tipic ideologiei acestei generaţii de scriitori.

4. NAŞTEREA LITERATURII ALE CĂREI GENURI ŞI SPECII SUNT ILUSTRATE DE PRETEXTUL CĂLĂTORIEI

Rareori în istoria literară s-a afirmat că ar putea exista o legătură de cauzalitate între evoluţia unei anumite literaturi şi călătoriile în sine, efectuate cu diverse ocazii de către scriitori. În rândurile care urmează vom încerca să demonstrăm că în ceea ce priveşte literatura paşoptistă, călătoria s-a transformat într-un ferment al imaginaţiei autorilor români în aventura ce se va finaliza cu naşterea literaturii române moderne. Pentru scriitorii paşoptişti din veacul romantic, ţinta călătoriei pare a fi bogăţia şi voluptatea noutăţii. Cu înţelepciunea modelată şi încercată în ţări îndepărtate, cu tinereţea aspiraţiei către frumuseţea eternă şi mai ales cu talentul de a încredinţa condeiului curcubeul de nuanţe al trăirilor, aceşti scriitori pot fi socotiţi deopotrivă iniţiaţi şi iniţiatori. Explorând tărâmuri, care pentru muritorii de rând rămân de-a pururi ale imaginaţiei şi ale lecturii, ei au devenit iniţiaţii, care se s-au întors în insula Ithaca a literaturii lor, cu cel mai valoros tezaur de impresii, de emoţii şi de sentimente, ce va deveni filonul de inspiraţie fecundă al condeiului lor.

Dacă în cazul literaturii antice greceşti naşterea epopeii ca specie a genului epic era legată de peripeţiile întoarcerii dintr-o călătorie a unui personaj şi anume Ulisse, în cultura română naşterea genurilor literare în sine a fost influenţată în perioada literaturii paşoptiste de călătorie, ca aventură biografică a unei întregi generaţii de intelectuali.

Se poate vorbi de o specializare tematică a călătoriilor descrise de operele scriitorilor paşoptişti. Astfel s-ar putea descrie voiajul de plăcere, călătoriile de recreere din vacanţe, voiajul ca exil, ca pelerinaj şi ca detenţie, călătoria de studii şi cea diplomatică, călătoriile exploratorilor şi, nu în ultimul rând, voiajul cu scop comercial. În această perioadă a călătoriilor cu destinaţii mai mult sau mai puţin exotice, peisajele descrise, mijloacele de transport înfăţişate, traseele urmate, întâmplările neprevăzute, hotelurile şi pensiunile de la răscruce de drumuri şi de destine, precum şi monumentele, muzeele, castelele, oraşele, catedralele, sălile de concert ornate în stil baroc constituie tot atâtea teme literare, care se subsumează celei iniţial menţionate.

Fără îndoială că progresul tehnicii are legătură cu tema literară studiată. Revenirea Dunării la statutul său de fluviu european, construcţia celor dintâi drumuri de fier din Europa occidentală, organizarea şi specializarea transporturilor în vederea eficienţei şi rapidităţii acestora sunt tot atâtea aspecte surprinse fără putinţă de tăgadă de ochiul neobosit al călătorului scriitor pornit în căutarea noutăţii, pe care el o identifică cu „propăşirea”, adică cu progresul. Ce i-a făcut pe aceşti tineri fii de boieri să se străduiască să străbată lumea în lung şi în lat? Ce bogăţie anume au descoperit în peregrinările lor?

Pentru a răspunde la toate aceste întrebări ne-a venit în minte caracterizarea pe care George Călinescu i-o făcea lui Vasile Alecsandri, scriitorul pe care îl considera stăpânit de ceea ce patriarhul criticii româneşti numea „demonul călătoriilor”. Pentru Alecsandri, călătoriile au reprezentat un mijloc de alungare a plictisului, căci aşa cum îi scria el prietenului său, Ion Ghica, în ianuarie 1862, exista o reţetă împotriva plictisului, care se prepara după o formulă specială: „....a suta parte dintr-un gram de călătorie în Austria, trei grame de călătorie în Germania de sus, o sută de grame de şedere la Paris, două zeci de vizită la Expoziţia din Londra, cincizeci de turism în Italia, totul înghiţit sub formă de pilule timp de mai mulţi ani consecutivi şi stropiţi cu apă curată de Lethe...”. Într-o perioadă în care autorul plănuise o întoarcere la Paris prin Italia, pe la Torino, Milano, Genova, Nisa, Toulon, Paris, cu o revenire prin Viena, de bună seamă că excursia de la Paris la Londra, apoi la Hamburg,

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

cu reîntoarcerea la Paris şi apoi la Dieppe era un eveniment biografic, care dezvăluia admiraţia şi preţuirea autorului pentru oraşul studenţiei sale, Parisul.

În *Cucoana Chiriţa în voiaj* (1863) Vasile Alecsandri realizează o comedie de moravuri, o specie foarte la modă a genului dramatic. Personajul principal este o persoană care s-a îmbogăţit de curând, prin rangul de ispravnic pe care l-a dobândit soţul său. Ea se autocaracterizează prin intermediul povestirii, pe care este dornică să o înceapă la întoarnarea din voiajul european:

„Iată-mă-s! Am sosit
Dintr-o călătorie
În care mult am pătimit
O sută de şotii ş-o mie,
Dar zău nu mă căiesc,
Nu-mi pasă de nimică;
Eu sunt zdragon şi mă numesc
Chiriţa cea voinică,
Ce voiaj minunat!
Ce frumos m-am primblat!
În urmă-mi am lăsat un nume lăudat."

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

Costumul de călătorie este un mijloc de caracterizare a personajului. Chiriţa poartă „un costum ridicol de voiaj", în privinţa căruia principiul sport nu e folosit de loc în designul vestimentaţiei, totdeauna exagerat de elegantă şi fără îndoială destul de nepotrivită pentru drumuri lungi. Notaţiile scenice aparţin autorului, care speră să încorseteze în amestecul de eleganţă vulgară un tip uman: cel al eroinei ridicole, care nu înţelege că prestaţia ei nu este niciun semn de nobleţe şi nici unul de bogăţie. Ea speră ca înveşmântată astfel să pară ceea ce nu este: o femeie elegantă şi de condiţie bună. „Ea poartă malacof esagerat, tocă de catifea neagră cu flori şi cordele stacoşii" explică Vasile Alecsandri în indicaţiile scenice. Însă libertatea vestimentaţiei din lumea comediilor lui Alecsandri a sugerat de fiecare dată o costumaţie în care supralicitarea barocă a detaliului ilustrează prostul gust al unei provinciale îngâmfate şi inculte, care se dă în spectacol.

Scopul călătoriei cucoanei Chiriţa în Europa a fost de a-şi trimite copilul la şcoală în oraşul lumină pentru a studia „politica". Ea mărturiseşte cu pronunţia-i regională, care o face inconfundabilă: „Am fost la Paris de mi-am aşăzat poldu la şcoală, ca să înveţe politica, pentru că-n ziua de astăzi, la noi, un om ce nu ştie politica nu plăteşte nici chiar cât jilţul cel stricat, care s-o vândut cu doba la Bucureşti, pentru o plată de impozit..." (Alecsandri, 2007).

Peripeţiile călătoriei cucoanei Chiriţa au loc în tren, unde dumneaei călăteşte împreună cu slujitoarea ei, Ioana ţiganca şi cu Guliţă, fiul său, adică „cu căţel, cu...." purcel ar vrea să spună dumneaei, dar evită să rostească numele animalului cu care a făcut comparaţia. Ea şi tovarăşii ei de călătorie fac pozne cât D-l Goe şi Bubico la un loc. „Baronul de drumu' mare" (Alecsandri, 2007), care îi face curte Chiriţoaiei se dovedeşte a fi un hoţ de drumul mare, ce călăteşte în trenuri elegante şi dispare cu tot cu „săcuşorul ei de voiaj" pe drumul de la Pesta la Viena. Evenimentul nu o descurajează pe vajnica Chiriţoaie, care se miră observând cu atenţie că drumul trenului trece „printr-o hrubă de-i zic tunel". Pierderea şi regăsirea odorului cu ajutorul autorităţilor feroviare este un alt episod al „patimilor" şi „şotiilor" acestui drum lung, pe care cucoana Chiriţa alege să îl parcurgă într-un mod sigur.

Punctul de vedere al provincialului necultivat şi plin de ifose se vede exprimat în memorabila descriere a Parisului în viziunea Chiriţei. Personajul aseamănă Parisul cu Bucureştiul sau micul Paris, cum i se spunea şi este silită să recunoască că „nici chiar Bucureştiul nu-l întrece": „Parisu' nu are semăn pe faţa pământului, şâ pot zice că nici chiar Bucureştiul nu-l întrece... adică, să fim drepţi... nu-l întrece. Ce nu găseşti în el? Galerii de muzăuri vrei? ai; munamenturi vrei? ai; teatruri vrei? ai; pasagiuri române ca la Bucureşti vrei? ai;"... (Alecsandri, 2007)

Personajul comediei clasice a lui Vasile Alecsandri nu este o preţioasă ridicolă, care să comenteze în graiul cu pronunţie inconfundabilă opere, spectacole sau monumente de artă. Ea mărturiseşte fără echivoc: „Eu nu le-am vizitat nici pe unele, nici pe altele, pentru că am avut de umblat pe la magazâi de marşande de modă.

Am fost la Madam Desal şî la Madam Fovel, de mi-am comendat tualete pe datorie..." (Alecsandri, 2007)

Chiriţa ştie că Parisul este capitala modei feminine şi ca orice cochetă, se laudă cu achiziţiile sale vestimentare povestind în ce împrejurări şi-a pus în valoare „tualetele" „luate pe datorie". Discursul său este unul pe un ton amical-confesiv: „Eu tualetele le-am pus la mână şi am şâ fantaxât cu dânsăle la baluri, la Mabil..." (Alecsandri, 2007). Ea este un personaj, care nu va înţelege niciodată ridicolul coregrafic stârnit de un „zdragon" numit „Chiriţa cea voinică", ce se laudă cu dezinvoltură cu mediile pariziene pe care le-a frecventat şi cu dansurile la modă pe care le-a exersat: „ba încă am jucat şâ cancanu..." (Alecsandri, 2007).

Gheorghe Asachi scrie şi el o piesă de teatru intitulată *Înturnarea plăieşului din Anglia Idilă munteană* (1850). Spre deosebire de comedie, idila este o specie a genului dramatic de dimensiuni mai reduse, în care accentul nu cade asupra ilustrării deformărilor

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

caricaturale, asupra viciilor sau a defectelor personajelor, ci asupra finalului, care e întotdeauna fericit. Personajul principal al acestei piese este Condrat, un plăieş muntean, care la întoarcerea în satul natal este aşteptat de iubita sa cu care se va şi căsători. El povesteşte cum a ajuns în Anglia călătorind cu un negustor de cereale şi ce a făcut acolo. Acest negustor importase porumb din Valahia, pentru că în ţara lui era secetă şi foamete. Convins că în felul acesta va face avere, negustorul îl luase cu sine pe Condrat, pentru a-l pune pe ţăran să le facă englezilor mămăligă şi pentru a le face astfel demonstraţia preparării produsului său. La înapoierea în ţară, Condrat le povesteşte consătenilor: „Să fi văzut pe engleji cum căutau la mine cu ochene, dar eu căutam în căldăruşă şi deodată o răstorn pe un fund; mămăliga fuma ca un vapor. Să-i fi auzit cum începură a striga: „Bravo puding, bravo puding!" (Asachi, 1991: 75).

Tema călătoriei este folosită ca filon de inspiraţie şi în realizarea diverselor specii ale genului liric precum pastelul, meditaţia sau idila pastorală, des întâlnite în creaţia scriitorilor perioadei paşoptiste. Vasile Alecsandri descrie peisajul în maniera unei stampe orientale. Pastel chinez din volumul Pasteluri este un exemplu ce ilustrează această afirmaţie. Delicateţea şi rafinamentul peisajului exotic înfăţişat are legătură cu gustul romantic şi cu lumea imaginară a peisajelor orientale. El anticipează exotismul simbolist, gustul pentru materiale preţioase şi rare al acestor poeţi. Şi Grigore Alexandrescu scrie *Umbra lui Mircea. La Cozia, Răsăritul lunii. La Tismana, Mormintele. La Drăgăşani,* meditaţii inspirate de excursia pe care a făcut-o pe Valea Oltului împreună cu prietenul său Ion Ghica. Dar dacă Vasile Alecsandri acorda atenţie peisajelor exotice, care păreau încremenite ca în reprezentările din stampele realizate de bătrânul pictor din turn, dacă în creaţia sa animaţia eroilor lirici se făcea numai sub impulsul purităţii sentimentului surprins într-o privire îndrăgostită, la Grigore Alexandrescu peisajul are valenţe multiple. El pare a fi decorul visurilor de istorie legendară, căci fiecare detaliu al său are darul de a trezi „infiorare" patriotică, de a-l face pe cititor să zărească în penumbra sa contururile unor uriaşe personalităţi ale istoriei naţionale. Impregnat de istorie, peisajul meditaţiilor lui Grigore Alexandrescu are darul de a se însufleţi în momentul în care îşi face apariţia hamletian umbra lui Mircea în peisajul de la Mânăstirea Cozia. Umbra este întâmpinată de glasul forţelor naturii, al râului care îi repetă veşnic numele ca un ecou al unui decor legendar: „Mircea! Oltul repetează... / Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc...." (Alexandrescu, 2002).

Peisajul meditaţiilor lui Grigore Alexandrescu are măreţia, puterea de sugestie din tragediile shakespeare-iene şi funcţia sa dialogată aminteşte de rolul corifeului din tragediile antice. Acest personaj din tragedia antică era cel care rezuma istorii, puncta emotiv momentele de maximă tensiune, sugera tumultul sufletelor implicate în vârtejul faptelor. În plus, în meditaţiile lui Grigore Alexandrescu peisajul romantic îmbibat de istorie este martorul tăcut al „vitejiilor trecute" şi personajul înţelept invocat de autor în demersul său liric pentru confirmarea veridicităţii idealurilor exprimate. Într-un context în care istoria se repetă, căci „lumea e în aşteptare", contemporanii au foarte multe lucruri de învăţat din studierea trecutului, iar peisajul joacă rolul unui înţelept arhivar al memoriei trecutului.

Dimitrie Bolintineanu este un scriitor călător în lumea balcanică, unde speră să descopere vestigiile românismului, iar poeziile *Românce le din Cavaia, San Marina* din volumul *Macedonele* exprimă admiraţia şi interesul autorului pentru această lume a sudului, din care familia sa era originară.

Briza peisajului oriental, în descrierea căruia Dimitrie Bolintineanu surprinde drame de serai şi idile interzise de regulile acestuia se descifrează în volumul *Florile Bosforului*, şi în *Brises d'Orient*. Interesul pentru exotism se traduce în culorile vii în care autorul surprinde detaliile acestei lumi.

Gheorghe Asachi, venit la studii în Italia între anii 1807-1812, va realiza *Însemnarea călătoriei unui moldovan la Roma*, lucrare pe care o va publica în 1837, în „Albina

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

românească" nr. 5 din 17 ianuarie. O altă lucrare „Fragment din memoriile călătoriei unui român din 1808" descrie peripeţiile acestuia la Neapole şi în Rusia. Ea a apărut în aprilie 1861 în „Adaos literar pentru D.D. abonaţi la Monitorul Oficial al Moldovei". Gheorghe Asachi va scrie şi Extract din jurnalul unui călătoriu moldovan valorificând impresiile dintr-un voiaj oficial realizat în Rusia la Petersburg, ca membru al comisiei de redactare a Regulamentului organic, publicat fragmentar cu intermitenţe în „Albina românească" nr. 61-94 din 1830.

Înaintea lui Gheorghe Asachi, Dinicu Golescu publicase cea dintâi lucrare românească despre călătorii din veacul al XIX-lea, operă în care se făceau remarcate influenţele iluministe. Este vorba despre *Însemnare a călătoriei mele* (1826). Descoperirea Occidentului îi prilejuise boierului român o confruntare cu moravurile şi mentalităţile europene contemporane. În urma acestei comparaţii, se conturează clar ideologia iluministă în jurnalul de călătorie. Plecat în căutarea unor şcoli pentru fiii săi, scriitorul peregrin descoperă frumuseţea Braşovului şi dragostea de învăţătură a locuitorilor săi, străbate drumul Clujului descoperind muzeul Brukenthal, în care se află cele mai valoroase lucrări de artă ale Sibiului. Ajungând la Viena, admiră muzeul armelor, parcurile îngrijite şi sanatoriile. El asistă la o scenă, în care împăratul îşi face apariţia pe stradă. Boierul compară obiceiurile orientale cu cele occidentale în privinţa politeţii şi se miră că la Viena nu există obiceiul rostogolirii în ţărâna drumului în semn de supunere faţă de măritul împărat.

El admiră arhitectura peisagistică a grădinilor Schönbrunn-ului şi este copleşit estetic de ea, considerându-se un scriitor supus greşelii în privinţa descrierii frumuseţii: „A aceştii grădini frumuseţea peste putinţă este de a putea cinevaş să-i facă descriere făr' de greşeală. Atât numai pociu zice că un om care întâiaşi dată va intra, după puterea sau mulţimea simţirii sufletului, negreşit una din trei trebuie să i se întâmplă, adică că: sau întristat fiind şi întrând într-însa poate să se bucure; sau vesel fiind, când au intrat să se întristeze sau, deşi nu va fi fost stăpânit nici de întristare, nici de bucurie, una din amândouă trebui să-l coprinză; scăpare de a avea este peste putinţă..." (Golescu, 2010) Fraza lui Dinicu Golescu nu este elaborată, căci ea urmează fuga gândului impresionat de ceea ce a văzut scriitorul. Călătorind cu diligenţa (Ailswagen), autorul călător ajunge în Elveţia. Aici are ocazia să se mire de ştiinţa geografiei, pe care o are un ţăran, de curăţenia hanurilor şi de curiozitatea pe care costumele orientale o stârneau privitorilor. La Vicenza admiră scenele oraşului şi întâmplarea cu englezul îi prilejuieşte autorului o digresiune referitoare la necesitatea teatrului în limba naţională. La Milano admiră domul. Ajuns la Veneţia şi apoi la Trieste, boierul român, care nu mai văzuse în viaţa lui un vapor cu aburi, are ocazia să realizeze o descriere demnă de personajele lui Jules Verne a acestei uimitoare maşinării, pe care o aseamănă cu cazanul care scoate rachiul şi cu mecanismul unui ceasornic. Dacă cineva s-ar încumeta să realizeze o schiţă a acestei maşinării ale cărei dimensiuni nu sunt precizate de curiosul călător, de bună seamă că această relatare incompletă tehnic surprinde esenţa transformării energiei aburului în lucru mecanic, ceea ce pentru un boier, atehnic din punct de vedere al pregătirii sale intelectuale, înseamnă foarte mult: „La spatele cuptorului împotriva gurii, un alt coş de fier, care este scos din cuptor înspre mehanica ce au, prin care ese căldură cu abureală, întocmai ca la cazanul care scoate rachiul, la care la fund îi arde focul şi capacul strânge lacrămă de abureală. Aşa acel abur al coşului mişcă cea dintâi roată, unde sunt poate întreite decât la un ceasornic, şi cea din urmă roată, prin dinţii ei şi prin dinţii ce sunt pe osia de fier, suceşte osia dimpreună cu roatele." (Golescu, 2010) Atenţia boierului român este atrasă de agricultura făcută după reguli precise, de pomii roditori, de lanurile şi de gospodăriile ţărăneşti prospere. El vizitează instituţii publice, aziluri, spitale unde este sfătuit să nu stârnească furia bolnavilor cu debilitate nervoasă cauzată de vederea vestimentaţiei orientale a călătorilor. El are ocazia să compare şi această comparaţie îl face să se întrebe cu un sentiment de inferioritate şi de compătimire pentru ţara sa: „Niciodată nu o să se ridice deasupra neamului românesc acest nor întunecos plin de răutăţi şi de chinuri?" (Golescu, 2010) Această atitudine a călătorului,

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

care compară realităţile din ţara sa cu ceea ce vede în drumul său, va fi moştenită de la Dinicu Golescu de toţi călătorii paşoptişti porniţi în căutarea progresului, pe care doresc să-l aducă în ţara lor.

Mihail Kogălniceanu, care vizitează Viena înainte de 1844, îşi notea-ză impresiile de călătorie într-un jurnal publicat de Al. Lepadatu în „Floarea darurilor" în 1907. Când în 1846 vizitează Spania şi îşi notează impresiile în franceză, Notes sur l'Espagne şi în română, Note de călătorie în Spania. Jurnalul va fi publicat în întregime de Dan Simonescu în Scrieri. Note de călătorie Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967.

Pe fundalul înfăţişând imagini din Alhambra ale turnului Comares şi ale palatul renascentist al lui Carol I, pe imaginile de basm înfăţişând fântâna şi curtea leilor din palatul reşedinţă al lumii musulmane, ce reprezintă apogeul arhitecturii şi artei arabe, textul povesteşte cum dorinţa lui Kogălniceanu de a vizita acest spaţiu al viselor copilăriei sale a pornit de la o călătorie prin intermediul lecturii. Este un fel de a spune că traseele literaţilor şi ale literaturii paşoptiste au fost determinate de contactul cu lumea cărţilor şi că înainte de a fi reale, aceste călătorii în imaginaţie şi în lumea lecturilor au hrănit sufletele adolescentin-romantice ale acestei generaţii. Impresia de circularitate a acestei călătorii în Spania este dată de mărturisirea autorului, care se revede întorcându-se în lumea copilăriei sale:

„Încă din copilărie, la 1832, când intrat de-abia în al patrusprezecelea an, două tomuri mici au plecat în mâna mea, tipărite în franţuzeşte, era Gonzalv de Cordova a domnului de Florian. Această carte, cu tot ridicolul pastoral ce-i acoperă autorul au aţâţat în mine dorinţa de a vedea Spania. Îndată, cu un prieten al meu, care odată era poet şi astăzi este şeful trupelor Moldovei, mă apucai a-l traduce. Vremea şi întâmplările întrerupseră această lucrare; când, pre urmă agiunsei a fi bărbat, impresiile copilăriei nu se şterseră. Una din cele dintâi îndeletniciri, când deschisei tipografia Daciei, fu de a îndemna pe un tânăr compatriot de a urma această traducere, şi aşa, una din cele dintâi cărţi ce ieşiră de supt teascurile mele fură Gonzalv de Cordova. Totdeauna când o carte, când un jurnal îmi arăta numele Spaniei, dorinţa de a o vedea mi se făcea mai mare. Întâmplări lungi care mă siliră să-mi părăsesc ţara, mă aduseră în Spania. Această ţară o vizitai de aproape. Văzută a doua zi după o cumplită revoluţie care i-au scos la iveală toate ticăloşiile, n-au dărmat în nimica iluziile ce-mi făcusem despre ea; este una din puţinele iluzii ce n-am perdut la vedere. Dar îmi place pământul ce am călcat şi care în tot minutul deşteaptă suveniruri romantice. De câte ori închipuirea mea m-au dus în salele Escurialului, de câte ori când ceteam Don Carlos al lui Şiler, cartea în care am învăţat limba lui Lessing şi a lui Goethe mă transportam sub verdele alei a Aranjuezului, de câte ori mă visam sub badatiile daurite şi sculptate a Alhambrei! După ce m-am aflat în ele adesea mă întrebam, dacă adevărat eram în Spanie; ochii mei nu putea să mă facă să cred că eram în adevăr în ţara a căruia întâmplări îmi legăna copilăria!" (Kogălniceanu, 1967: 94-95).

Lumea sudului european i-a impresionat şi pe alţi scriitori. Timotei Cipariu a realizat memorialul ...din Italia 1852 structurat în forma scrisorilor. August Treboniu Laurian a scris Istriana. Alexandru Pelimon s-a inspirat şi a redactat scene Din itinerariul d-lui Bolliac şi Impresiuni de călătorie în România. Descoperind ca orice romantic natura patriei, Pantazi Ghica scrie Impresii de călătorie în Moldova şi astfel această specie literară cunoaşte evoluţia în literatura noastră.

Lumea orientului l-a inspirat şi pe Teodor Codrescu, care a realizat un memorial intitulat O călătorie la Constantinopol. Dintre scriitorii, care văzând Constantinopolul, şi-au adus aminte de anticele descrieri ale cetăţii eterne, remarcabil este D. Ralet. În Suvenire şi impresii de călătorie în România, Bulgaria şi Constantinopol (1858) textul are farmecul unui ghid turistic, în care incursiunile în istorie nu sunt întâmplătoare.

„Constantinopolul e aşezat pe dealurile care se întind de la Eiub şi formează un triunghi scaldat într-o parte de Cornul de Aur, aşa numit de la bogăţia păscăriei, (Χρυσοῦν

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

Κεραç) în alta de apele de Marmara. Acele dealuri în număr de şepte, îi dau asemănare cu vechea Romă, căreia succede în mărime şi în glorie." (Ralet, 1979: 60).

Digresiunea istorică în descrierea capitalei Imperiului Otoman, care este numită cu numele dat de Împăratul Constantin cel Mare are rolul de a scoate în evidenţă importanţa strategică a acestui loc, care în timp a fost şi capitala Primului Imperiu Creştin: „Constantinopoli fu visul cuceritorilor şi în timpii vechi, supus la influinţe şi la interese diverse ce se combăteau între ele." (Ralet, 1979: 60).

Cucerirea oraşului de către turci s-a datorat şi dezbinării religioase. Autorul suvenirelor şi impresiilor îşi aminteşte o replică celebră a unui personaj istoric, cunoscut de autor din lecturile pe care le-a făcut în ţară, înainte de plecarea în călătorie:

„...Dondolo"(...) „întreba chiar pe împăratul Alexie V. Mursufli: «Oare religia te învoieşte a fi trădătoriu şi sperjur? » Religia fu redusă a fi un motiv de certe zadarnice ce absorbau spiritele şi Constantinopoli se făcu leagănul ereselor." (Ralet, 1979: 63) .

Ca urmare a călătoriei întreprinse cu Ion Ghica la mănăstirile din Oltenia în 1842, Grigore Alexandrescu a realizat un volum de meditaţii, elegii, epistole şi satire în legătură tematică cu un Memorial de călătorie, publicat în 1844 şi 1845. În această lucrare în proză autorul descrie itinerariul parcurs către cele mai faimoase mănăstiri de pe valea Oltului. Drumul de la Bistriţa la Arnota este pentru cei doi prieteni un drum iniţatic, căci aceste locuri singuratice de o sălbatică frumuseţe sunt impregnate de istorie. Grigore Alexandrescu, călătorul romantic surprinde frumuseţile naturii şi ale istoriei într-un stil în care confesiunea este o marcă a autenticităţii relatării: „Coborându-ne de la peşteră, însoţiţi de vuietul Bistriţii, ce curgea în vale, o luarăm pe o potecă ce duce la Arnota, mică biserică, spre miazănoapte, aşezată la o înălţime de două ori mai sus decât peştera: deşi Arnota se vede din curtea mănăstirii, dar începi să sui, desimea pădurii şi înălţimea vechilor stejari îţi astupă vederea. Nimic nu îţi spune că te-ai apropiat, decât lătratul câinilor ce te presimt şi vestesc părinţilor că le vine o vizită." (Alexandrescu, 2002)

Peştera în care în vremuri de răstrişte erau ascunse toate bogăţiile lăcaşurilor de cult din împrejurimi pare un loc inaccesibil călătorului, care remarcă acest lucru cu nostalgia pentru o istorie legendară, eroică, care însă nu a avut prea multă răbdare cu oamenii. Descrierea detaşată a priveliştii din foişor este o îngemănare a lumii vizibile cu cea invizibilă, legendară, în care lecturile istorice şi pasiunea cercetătorului vestigiilor trecutului se exprimă cu un real talent narativ şi cu o sensibilitate pentru detaliul semnificativ:

„Din acel foişor vederea se întinde în depărtare peste munţi şi câmpii, până aproape de Râmnic. În dreapta mai jos, este peştera Pusnicului, şi în vale Bistriţa. Mare trebuie să fi fost anevoinţa cu care să făcea aceste ziduri la astfel de înălţimi: dar se vede că greutatea biruită era unul din meritele religioase ale vremilor de atunci:

Apoi aceste mânăstiri pe înălţimea munţilor erau ca nişte cetăţi care slujeau de azil libertăţii la împrejurări grele. Trei călugări alcătuiesc toată populaţia Arnotei. Această biserică are un venit de 100 000 lei şi cu toate acestea nu ştiu de a cui pricină călugării sunt siliţi să cerşetorească prin sat pentru ţinerea vieţei lor şi a candelei care arde neîncetat la mormântul domnului Matei Basarab, mormânt frumos care despăgubeşte cu mulţumire pe călători de osteneala ce-şi dă ca să-l viziteze." (Alexandrescu, 2002)

Spirit meditativ, Grigore Alexandrescu descrie ceea ce a citit despre ceea ce descoperă şi simte la vederea mormântului voievodului Matei Basarab. Se ştie că destinul tragic al acestui domn, a cărui domnie a fost benefică pentru ţara sa are legătură cu îmbolnăvirea domnitorului şi cu revolta seimenilor. Ruinele sepulcrale au darul de a inspira sufletul acestui poet sensibil şi inteligent, care era pasionat de istoria poporului său. Locul mormântului lui Matei Basarb, izolat în pacea de la Arnota, poate fi asemănat cu un paradis terestru, pe care voievodul l-a dobândit în sens creştin ca răsplată pentru jertfa şi prin suferinţa sa

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

purificatoare. Descrierea lui Grigore Alexandrescu are precizia unui ghid turistic, iar naratorul acestor pagini, el însuşi un peregrin, zăboveşte meditând.

„Acest monument este de marmură albă, ridicat de pământ ca de patru palme şi lung de patru picioare. Pe dânsul este săpat în relief armura prinţului şi a ţării, tunuri şi steaguri.

Am zăbovit mai multe ceasuri înlăuntrul bisericii, şezând pe piatra mormântului şi vorbind de virtuţile unui prinţ cu inima nobilă care, ştiind a birui, a preferat întotdeauna bunurile păcii., care destoinic a dobândit numele de concherant (cuceritor) a ales pe acela de legiuitor şi civilizator al naţii sale. Generos către vrăjmaşii săi şi drept către toţi, poate să zică cineva că el n-a făcut altă greşeală decât aceea de trăi prea mult. Bătrâneţele lui l-au făcut să cază subt influinţa unor miniştrii necinstiţi şi nevrednici, care i-au întunecat gloria şi i-au amărât cele din urmă zile ale vieţii.

Bătânul prinţ este zugrăvit în biserică în faţa mormântului; el poartă anteriul cu flori, malotea îmblănită cu râs şi coroană: statura lui este înaltă, părul alb şi chipul bărbătesc." (Alexandrescu, 2002)

La întoarcere, la Bistriţa, Grigore Alexandrescu vizitează mormântul Sfântului Grigorie Decapolitul şi surprinde scene în care gestul particular are valoare de ritual general, ce oglindeşte o anumită mentalitate în acest spaţiu.

„Înaintea bogatului coşciug în care odihnesc moştele sfântului Grigore Decapolitul, văzui o femeie îngenuncheată, care părea a se ruga cu fiebinţeală." (Alexandrescu, 2002)

Călătoriile pot însemna şi drumuri ale suferinţei, ale depărtării de meleagurile dragi ale ţării natale. Exilatul este în acest caz un proscris pentru autorităţile, care îl pedepsesc astfel, pe cel care a îndrăznit să se revolte sau pe cel care a realizat calcule greşite în privinţa alianţelor sale politice. Ion Heliade Rădulescu în *Souvenirs et impressions d'un proscrit (*1850), lucrare ce cuprinde drumurile sale prin Serbia, Croaţia, Bavaria, Belgia, Franţa şi Turcia, cu evocări romantice, cu reverii mitologice şi cu descrieri de peisaje bizare, înfăţişează drumul unui exilat, care are conştiinţa faptului că a fost proscris. În tonul scrierii lui Ion Heliade Rădulescu se simte frustrarea şi obida celui care a fost îndepărtat din drumul pe care îl visa în ţara sa. Descrierea atentă, care se îndreaptă în special asupra exilului românesc postpaşoptist, este o mărturie a atmosferei din această lume. Dezbinarea, invidia, răutatea sunt cel mai adesea evocate de formulele pe care autorul le utilizează. Amintirile de acest tip par mai curând traseul unui labirint emoţional personal în care autorul se află captiv, fiind obsedat de cele întâmplate. Formulele profetice şi mai ales mărturiile din *Mémoires sur l'histoire de le régénération roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie,* Paris, 1851, alături de fragmentele adesea citate din corespondenţa revoluţionarilor contemporani cu Ion Heliade Rădulescu, fragmente în care autorul acestor memorii apare ca un personaj „aliéné comme Lamartine" (mărturisirea îi aparţine lui Nicolae Bălcescu şi îi este adresată lui Ion Ghica într-o scrisoare din această perioadă), toate aceste date îl pot deruta pe cititorul de astăzi al acestor pagini. Dincolo de coincidenţa acestor mărturisiri, dincolo de reproşurile care i se fac lui Heliade de către ceilalţi revoluţionari aflaţi în exil, paginile acestea reprezintă o versiune a unei istorii trăite şi percepute din miezul craterului acestor evenimente. Cititorul de azi poate face cu uşurinţă diferenţa dintre fapte, emoţii şi concluzii.

Experienţa exilului a fost consemnată sub forma unui memorial de călătorie şi de către Dimitrie Bolintineanu. În lucrarea *Călătorii pe Dunăre şi în Bulgaria* autorul descrie evenimentele petrecute după înăbuşirea Revoluţiei de la 1848, când fruntaşii revoluţiei române, printre care se afla şi Bolintineanu, au fost transportaţi sub escortă pe Dunăre, în ghimie, în condiţii inumane, fără să li se spună unde urmau să ajungă. Conştienţi că urmau să fie aspru pedepsiţi, revoluţionarii din legenda paşoptistă trăiesc experienţa apropierii unui pericol capital a cărui formă de concretizare nu o cunosc încă. Bolintineanu este naratorul-martor al acestei atmosfere de spaimă, pe care o descrie şi pe care o transformă într-un document cu o autenticitate indubitabilă. Datorită Mariei C.A.Rosetti revoluţionarii români au

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

putut să evadeze de sub escorta turcească într-un sat din apropiere de Orşova, unii luând calea Parisului, alţii mergând spre Transilvania, aşa cum a făcut şi Bolintineanu. De aici, autorul a plecat întâi la Constantinopol şi apoi se va îndrepta în 1849 spre Paris. Memorialul a fost publicat în 1858, fiind al doilea în ordinea cronologică a apariţiei memorialelor lui Bolintineanu. Următorul se intitulează *Călătorii la Ierusalim în sărbătorile Paştelui şi în Egipt*. Pe când se afla în Imperiul Otoman, Bolintineanu va împrumuta o sumă uriaşă de bani de la Constantin Polihroniade, un român bogat ce locuia în oraşul exilului său şi va porni la 9 martie 1854 într-o călătorie la Ierusalim şi în Egipt. Memorialul a apărut iniţial purtând titlul *Călătorii în Palestina şi Egipt în 1856,* fiind reeditat în 1867 sub titlul *Călătorii la Ierusalim în sărbătorile Paştelui şi în Egipt*.

Dacă Ion Heliade Rădulescu realizase o călătorie imaginară în acest tărâm prin lumea *Biblicelor*, dacă acest scriitor îşi găsise în lumea savantă a traducerilor erudite o consolare pentru melancolia şi pustiul sufletesc care îi vor marca tonul pesimist, profetic şi moralizator al scrierilor din această perioadă în care el îşi declară suferinţa asemănătoare cu cea christică, Dimitrie Bolintineanu este un călător poet, care vizitează şi descrie cele văzute cu o luminozitate şi o încântare care transpare în tonul utilizat. Interesantă este pagina de atlas literar creştin, pe care autorul o lasă referin-du-se la Grădina Ghetsimani. Dacă Vasile Voiculescu în sonetul În Grădina Ghetsimani nu va putea desprinde imaginea divină de descrierea acestui peisaj simbolic legendar, Dimitre Bolintineanu este un observator pragmatic al unei realităţi îndelung mitizate. Amănuntul pitoresc şi explicaţiile clare pentru călătorii prin intermediul lecturii sunt caracteristicile acestui scriitor peregrin prin ţara sfântă: ... „la picioarele acestui munte, dincoace, se vede grădina măslinilor sau Gepsimania (teasc de undelemn). Această grădină este astăzi ocolită cu zid şi se află proprietate a părinţilor schitului St. Salvador. Aici văzurăm câţiva măslini bătrâni, pe care părintele italian, care cultivă grădina, ne zise că sunt tot acei măslini ce trăiau în timpul lui Isus, cu toate că este cunoscut că măslinii aici nu trăiesc mai mult de două sute de ani." (Bolintineanu, 1985: 144).

Un alt memorial de călătorie al unui exilat se intitulează Călătorii la românii din Macedonia şi Muntele Athos sau Santa-Agora. În 1854, la 11 iunie, pe când se afla în exil, Bolintineanu pleacă cu misiune precisă în Macedonia, între cuţo-vlahi, în acest avan-post al românismului, pentru a menţine trează conştiinţa românească în lumea grecească. Ideea lui Bălcescu se materializa abia acum, cu ajutorul lui Ion Ghica. Bolintineanu şi-a redactat memorialul în 1858 şi l-a publicat în 1863.

Un alt memorial al lui Dimitrie Bolintineanu se intitulează Călătorii în Asia Mică. În timpul exilului Bolintineanu a stat la Constantinopol, până în vara lui 1856, de unde a plecat în insula Samos. Aici Ion Ghica era bey, adică de prinţ cu rang de domnitor. Bolintineanu a stat 10 luni la Samos şi în acest răstimp a călătorit cu Ion Ghica pe coastele Asiei Mici. Impresiile le-a tipărit în 1866 în Trompeta Carpaţilor şi apoi le-a publicat în volum tot în 1866.

Un memorial de călătorie se intitulează Insola Tenedos şi Canaris. Fragment din călătoria d-lui D. Bolintineanu în arhipel. El a fost publicat în 1859 în Calendar istoric şi literar pe anul bisect 1860 şi înfăţişează călătoria din 1856. Un alt memorial de călătorie aduce în atenţia cititorilor peisajul autohton prin Călătorii în Moldova, publicate în 1859 în Calendar istoric şi literar.

În afară de ipostaza exilatului care îşi povesteşte pelerinajul şi de cea a călătorului român aflat pe drum în propria-i ţară, care tocmai fusese reîntregită prin Unirea Principatelor, Dimitrie Bolintineanu cunoaşte şi ipostaza reporterului oficial, care relatează ceea ce face parte din Vizita Domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole. Această relatare este publicată în 1860, după ce la 22 septembrie 1860 Alexandru Ioan Cuza plecase la Constantinopol însoţit de o suită civilă şi militară din care făcea parte şi D. Bolintineanu, membru în Comisia Europeană a Dunării. De această dată, relatarea este făcută din punctul de

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

vedere al unui personaj oficial, care reprezintă interesele Principatelor Române şi care participă la întâlnirile protocolare.

Funcţia pe care o deţinea Bolintineanu nu era una simbolică. Navigaţia modernă pe Dunăre începuse din 1829. După războiul ruso-turc din 1806-1812 şi pacea de la Bucureşti, Imperiul Ţarist devenise stat riveran prin cedarea Basarabiei de către turci şi stabilirea graniţei pe braţul Chilia. După pacea de la Ackerman – Cetatea Albă din 1826, Imperiul Ţarist va obţine şi braţul Sulina, iar după pacea de la Adrianopole din 1829 va obţine şi braţul Sfântul Gheorghe. Opoziţia marilor puteri europene la această situaţie, care-i asigura Imperiului Ţarist expansiunea prin accesul la canalul de navigaţie europeană, s-a menţinut şi după războiul Crimeei, ce se încheiase cu Congresul de la Paris din 1856. Comisia Europeană a Dunării cu sediul la Galaţi, care tocmai se constituise, avea sarcina să consolideze şi să realizeze lucrările de dragare a Dunării maritime, prin perceperea unor taxe de navigaţie. Această comisie constituită la început pentru patru ani pentru a fi înlocuită cu o comisie a statelor riverane, s-a menţinut până în 1938. Zona Dunării inferioare a constituit de-a lungul vremurilor centrul de interes al tuturor imperiilor din centrul şi estul Europei, ba chiar şi al celor din Asia. În perioada pe care o descrie Bolintineanu, gurile Dunării erau punctul de atracţie pentru cuceritorul Bizanţului, Imperiul Otoman aflat în declin, pentru Imperiul Ţarist, pentru Imperiul Habsburgic şi pentru puterile centrale. Bolintineanu era în deplină cunoaştere a acestei situaţii şi faptul că el asistă la scena întâlnirii dintre Cuza şi sultan ne dezvăluie spiritul de observaţie, care de această dată se exersează asupra unor personaje istorice reale. Sultanul, care ştia franţuzeşte, dar respectă protocolul traducerii oficiale şi domnitorul român, în ţinuta sa de general, sunt descrişi de Bolintineanu prin mijlocirea detaliilor fizionomice, al gesturilor protocolare, al uniformelor de gală menite să uimească suita diplomatică. Bolintineanu scrie: „Trecurăm o galerie cu coloane, apoi deodată ne văzurăm într-o sală mare. Sultanul ne apăru în mijlocul sălei, în picioare, şi înaintă către noi cu pas lin. Sultanul purta o manta scurtă şi neagră, cu gulerul cusut în diamante. Pe cap, un fes dupe datina foncţionarilor turci. Sultanul pare mai bătrân decât vârsta sa. Are fizionomie interesantă., faţa sa este palidă şi pe ici pe colo zbârcită uşor. Un surâs apare necurmat pe buzele sale. Cu toate acestea figura sa este simpatică.

Domnitorul din parte-i se prezintă cu uniforma sa militară de general de diviziune, cu capul descoperit, precum se prezintă în toate saloanele din ţară. Între domnitor şi sultanul se afla marele vizir Ali Paşa. Domnitoriul pronunţă un mic spiciu în limba franceză şi în simţul că vine să esprime m.s sultanului simtimente de simpatie ale ţărilor.

Sultanul ştie franceză, dar eticheta curţei cerea ca marele vizir să facă pe dragomanul." (Bolintineanu, 1985: 522).

Exilat din motive politice în propria-i ţară, Alecu Russo este şi el un călător, care nu numai că nu iubeşte drumurile, dar le descrie în toată mizeria noroiului lor de martie, când peisajul devine siberian pentru cel întemniţat pe baza unei delaţiuni. Drumul supliciului său se termină la o mânăstire şi acest episod al existenţei sale va fi relatat în *Amintiri* (1855) şi în *Soveja (Ziarul unui exilat politic la 1846),* lucrare publicată postum în 1863 de Alexandru Odobescu. Temnicerul lui Alecu Russo este un om înţelept, care ştie o mulţime de poveşti cu tâlcuri orientale de felul Halimalei. Motivul întemniţării lui Russo este lupta cu cenzura, care în loc să şteargă o treime din piesa de teatru, nu şi-a făcut datoria şi nu a şters-o pe toată. Din această cauză a putut fi posibilă situaţia absurdă în care actorii l-au pârât pe autor că i-ar fi îndemnat să citească întregul text, dar ei, în realitate, nu l-au rostit de loc, poate şi fiindcă nici nu-l ştiau de loc. Alecu Russo este autorul cu succes la public, nemulţumit de efectele cenzurii şi arestat pentru că actorii l-au pârât pentru un lucru, care nu s-a întâmplat şi deci nu a adus prejudicii „ordinii publice" şi nici nu a „răzvrătit ţara", aşa cum l-a învinovăţit ministrul pe dramaturg. El a fost condamnat de vodă la închisoare pentru că se dorea ca un exemplu să fie dat tuturor. În aceste condiţii, deşi compătimit de ministru şi de agă, Alecu Russo este arestat

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

şi amintindu-şi despre penibilul moment, comentează: „În scurt, aga îmi puse pe umeri blana sa; ministrul îmi dete o căciulă, galoşi, un ciubuc şi tutun, şi fiecare din cei doi îmi deteră ceva bani. Voi înapoia banii la întoarcerea mea sau altcândva, iar darurile ministerilale le păstrez, căci un ministru nu dă în toate zilele. Auzit-aţi până acum un exilat să plece la locul osândei sale cu o căciulă pusă în capu-i de ministru!...” (Russo, 1963: 210-211).

Entuziast admirator al creaţiei populare, Alecu Russo s-a întâlnit cu „minunea poetică” numită Mioriţa în călătoriile sale. Spre deosebire de precursorul său, Calistrat Hogaş, solitarul scriitor călare pe calul său, Pisicuţa, admirator al peisajelor pe care le descrie cu talent epopeic, Alecu Russo este un călător reflexiv cu tendinţa de a-şi decanta impresiile sub forma unor consideraţii teoretice, care abat atenţia lectorului de la peisaj. Acest lucru se întâmplă şi pentru că Alecu Russo este atent la peisajul uman, la mentalităţile influenţate de morala orientală. El face comparaţii între felul de a fi al oamenilor din locurile pe care le-a vizitat şi concluziile sale, referitoare la psihologia personajelor influenţate de amintirile copilăriei, de traumele afective, care blochează evoluţia şi izolează individul, reprezintă nişte intuiţii psihologice foarte moderne, dacă facem legătura cu dezvoltarea psihologiei în veacul al XIX-lea. Russo nu apreciază sistemul educaţiei familiale influenţate de maximele înţelepciunii orientale şi îl face răspunzător pe acesta pentru inerţia, pentru lipsa de exerciţiu afectiv, pentru lenea de gândire şi lipsa de sociabilitate, de flexibilitate a individului, care este mascată de tipicele fraze cu iz tradiţionalist-conservatorist:

„Societatea europeană se sprijină în primul rând pe familiaritatea afectuoasă şi pe reciprocitatea sentimentelor care există între membrii unei familii, izvor prim, din care iau ei caracterul de blândeţe, de uşoară nepăsare, de politeţe lesnicioasă şi slobodă şi gustul sociabilităţii, care e necunoscut în ţinuturile mai apropiate de Orient. Părinţii noştri însă, au fost crescuţi în maximele turceşti, adică: fiul nu e prieten al tatălui său, ci i-i primul rob, pe care trebuie să-l strunească cu atât mai tare cu cât într-o zi trebuie să-i scape. De aici respectul acela silit, tăcerea poruncită, înţepeneala aceea impasibilă înţepenită pe frunţi, care se cer copiilor; tinerii de aceea ajung falsi ori stupizi – nenorocite extremităţi! Printr-o reacţiune firească, robul, la rândul lui, devine tiran. Urmarea educaţiei aceştia este izolarea indivizilor. Ajunşi în sfârşit mari, fără legăturile acelea aşa de dulci de la şaisprezece ani, cu inteligenţa şi imaginaţia niciodată deşteptate, cu inima goală, ei nu mai fac decât legături de interes; oamenii aceştia fără copilărie n-au nici amintire, nici viitor; au numai prezent material, fără farmec cu totul pozitiv. «Fă cum au făcut şi părinţii tăi», asta e fraza banală. Ei ţin la respectul silit: «Vreau ca copiii mei să se teamă de mine; de iubit, m-or iubi pe urmă, dac-or crede de cuviinţă...îmi spunea într-un rând o mamă: De ce să nu facă şi ei ca noi şi ca strămoşii noştri? Noi nu trăim în Franţa, domnule. » Vorbele acestea rezumă sistemul de educaţie domestică şi pot sluji de lămurire caracterului obştesc al cetăţenilor noştri.” (*Iaşii şi locuitorii lui în 1840* – fragmente – Russo, 1963: 327).

Vasile Alecsandri reprezintă în istoria literaturii române scriitorul despre care s-a spus că avea patima aventurierului şi curiozitatea demonului călător. Dar toate aprecierile care se vor mai face încă despre acest om, vor trebui să ţină seama de talentul său neîntrecut în privinţa povestirii pitoreşti şi poetice, amuzante şi interesante, în privinţa darului de a surprinde nuanţele peisajului străbătut, aroma atmosferei şi temperatura sufletească a ambianţei, în care are loc fuziunea sentimentelor cu tabloul. Maestru al însufleţirii peisajului, pictor în cuvinte al culorilor sufletului ce se răsfrâng asupra descrierii itinerariului, Vasile Alecsandri este singurul dintre scriitorii paşoptişti care realizează o descriere a unei călătorii în afara Europei. *Călătorie în Africa: De la Biaritz la Gibraltar* este relatarea unei excursii făcută în 1853. Ea a fost publicată fragmentar în 1855, 1868 şi 1874. Amănuntul semnificativ nu lipseşte din descrierea acestui itinerar exotic, pe care Alecsandri îl face împreună cu un amic englez, Angel. Povestirile abundă, descrierile de asemenea şi însoţindu-i în itinerariul lor narativ pe cei doi călători, cititorul are ocazia să descopere farmecul unor peisaje care se

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

suprapun ireal. Spre Maroc, spre Tanger, o povestire despre cafeaua dervişului Abdalah-Osman aflat undeva în Asia, pe drumul Brusei are rolul de a-l face pe cititor să se simtă depeizat, adică plăcut impresionat de un peisaj pe care îl admiră fără să-l recunoască, îl vede cu ochii minţii fără să-l privească: „La anul 1845, între Ghemlic şi între Brusa, în Asia. Plecasem din Constantinopoli pe un vapor turcesc, cu gând de a merge să vizitez Brusa, vechea capitală a Imperiului Otoman, vestită prin numărul minarelelor ce se înalţă din sânul ei ca lănciile unei armii de urieşi, precum şi prin frumoasele materii de mătasă lucrate în fabricile sale. Dezbărcând la Ghemlic, sat mic de pe malul asiatic a Mării de Marmara, tovarăşii mei şi eu ne suirăm pe cai şi luarăm drumul Brusei.

Cărarea ce duce la acest oraş, bătută de copitele cailor şi ale cămilelor, trece peste câmpii şi colnice acoperite cu o iarbă sălbatică şi mirositoare, şi călătorul este expus, în vreme de şase oare, la razele arzătoare a unui soare de foc, ce îl coace chiar ca pe un ou în pelea lui." (Alecsandri, 2012: 209).

Întâlnirea călătorilor cu dervişul în acest peisaj incandescent este prilejul pentru autor de a înfăţişa atât gusturile proprii în privinţa unei cafele de calitate, cât şi uimitoarea ospitalitate şi bunătate a acestui om bătrân şi înţelept, care îi serveşte pe călătorii osteniţi cu apă şi cu o cafea deosebită: „Într-o clipală cutia şi paharele sunt deşerte, setea noastră stinsă, şi mulţămirea noastră cu atât mai mare că bătrânul ne aduce îndată pe o altă tablă mai mică, câteva felegene de cafe; dar ce cafe! Fiecare picătură cuprindea o comoară de mulţămiri necunoscute; credeam că sorbeam raiul lui Mohamed topit în felegeanuri." (Alecsandri, 2012: 210).

Jurnalul călătoriei în Italia, voiaj realizat cu Elena Negri în 1846, în perioada 7/19 iunie 1846 – 4 mai 1847 este o lucrare redactată iniţial în limba franceză. Datarea în succesiune cronologică a evenimentelor, cantitatea mare de informaţii cu caracter autobiografic şi mai ales dispariţia tragică a Elenei Negri vor face ca această scriere să fie publicată postum, în 1947 de C.D. Papastate în volumul Vasile Alecsandri şi Elena Negri cu un jurnal inedit al poetului.

Puţini literaţi români, care au ocazia să facă o plimbare romantică pe canalele Veneţiei, ştiu că Vasile Alecsandri a locuit împreună cu Elena Negri în palatul Benzon, din balcoanele căruia admira Ca' Foscari şi că s-a bucurat de cea mai frumoasă întâmplare a vieţii sale de turist îndrăgostit, căruia viaţa i-a oferit o şansă unică. Ghidurile turistice ale Veneţiei amintesc aproape toate despre şederea lui Byron în oraşul lagunelor. Dar despre numele românului poet, premiant al laurilor nobilei ginte latine foarte puţină lume a auzit. Pentru Alecsandri, Veneţia reprezintă un episod simbolic al existenţei sale. Veneţia, regina mării este oraşul iubirii sale: „Şederea noastră de două luni la Veneţia valorează cât o viaţă întreagă de fericire, căci visul cel mai frumos al tinereţii noastre, speranţele cele mai luminoase ale dragostei noastre s-au realizat zi cu zi, oră cu oră" (Alecsandri, 1975: 78).

Aici mai mult decât în oricare dintre descrierile jurnalului lui Alecsandri atmosfera este colorată cu nuanţele discrete ale sentimentului. Dar luminozitatea peisajului este mai ales una interioară: „Totul este frumos, calm şi strălucitor în jurul nostru, totul ne zâmbeşte." (Alecsandri, 1975:79).

Notaţiile din perioada şederii sale la Veneţia par uneori extrem de prozaice, dar nu sunt lipsite de umor. Aşa se întâmplă în momentul în care autorul consemnează încercările gospodăreşti eşuate ale iubitei sale, care reuşeşte doar să transforme miezul copt al portocalelor în veritabile cristale diamantine, necomestibile, fără nici o îndoială. Mulţi lectori ai acestor prime pagini despre Veneţia au observat că aici nu apar prea multe notaţii despre muzee, concerte, biserici şi statui.

Dar amintirea acestora se imprimă fotografic pe retina autorului, care la Salzburg, în oraşul natal al lui Mozart, îşi aduce aminte de muzeele şi bisericile Veneţiei. Alecsandri este impresionat de locurile pe care le-a vizitat şi chiar dacă nu reţine întotdeauna numele unui

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

autor celebru precum Donatello, descrie cu precizie opera acestuia, fapt ce arată că el este un vizitator profund, care se iniţiază călătorind în arta renascentistă şi barocă italiană: „Printre monumentele pe care le-am vizitat la Veneţia, biserica Santa Maria dei Frari ne-a uimit atât prin arhitectura sa măreaţă, cât şi prin numeroasele şi admirabilele lucrări în marmură care o împodobesc în interior. Monumentul de marmură albă al lui Canova este dintre toate cel care ne-a impresionat mai mult, prin simplitatea şi măreţia lui. Mintea care a creat planul a fost desigur a unui geniu. Canova însuşi a făcut desenul acestui monument măreţ, cu intenţia de a face un mormânt pentru Tiţian.

Statuia plină de viaţă a lui St. Jerome, capodoperă a lui.... se află de asemenea în această biserică." (Alecsandri, 1975:103) .

Între Veneţia, regina mării şi Londra, oraşul ceţurilor de pe Tamisa numai un spirit erudit precum cel al lui Alexandru Odobescu putea găsi asemănări. Autorul a făcut împreună cu tatăl său o Călătorie de la Paris la Londra (de la 3 până la 11 august 1852), pe care a descris-o într-un jurnal intitulând-o chiar astfel. Notaţiile lui Alexandru Odobescu din acest jurnal, ce completează atlasul literar al călătoriilor paşoptiste descrise de călătorii români demonstrează un spirit sensibil, cu un ascuţit simţ de observaţie a detaliilor şi cu puterea comparaţiilor. Aidoma personalităţilor din lumea Renaşterii, Alexandru Odobescu s-a format pentru a fi în acelaşi timp istoric, etnograf, istoric de artă, arheolog, folclorist, poet, eseist şi prozator. Viziunea echilibrată a frazei sale l-a făcut să îşi înfăţişeze ideile într-un stil propriu, tipic marilor spirite. Primele pagini ale acestei lucrări descriu peripeţiile călătoriei cu trenul şi cu vaporul, pentru a străbate Canalul Mânecii. Ploaia infernală, specific londoneză, cea care va inspira ceţurile şi spleen-urile simboliştilor l-a agasat pe autorul care notează: „Am şezut opt zile de vară în Londra şi n-a trecut una fără să (se) plouă de câteva ori pe zi. Ce o mai fi şi iarna!" (Odobescu, 1970: 163).

Vizitarea Londrei îi va prilejui autorului privilegiul de a înfăţişa, printre alte monumente descrise, imaginea Parlamentului, flancată cu statuia lui Richard Inimă de Leu. De remarcat sunt digresiunile istorico-eseistice, pe care i le prilejuieşte autorului această descriere, în care autorul îşi imaginează cum atmosfera umedă, ceţoasă va întuneca faţada veneţiană a construcţiei Parlamentului, aceasta conferindu-i aspectul întunecat al mediului în care a fost realizată: „Palatul Parlamentului, noua zidire, d-o arhitectură veneţiană, întinsă şi încă albă, care-şi scaldă poalele în apele negricioase ale Tamizei şi al cărui turn pătrat stă acoperit de ceaţă şi de fum, nu va trece mult şi Palatul Parlamentului va lua faţa întunecoasă a tristului Palat Somerset, ce-i stă în faţă, peste apă, căci aici nu e soarele Italiei, ca să aurească piatra, nici sânul Veneţii, ca să răsfrângă-n azur faţa-i aurie." (Odobescu, 1970: 170).

Eseul inspirat de tema călătoriei face din Alecu Russo un scriitor novator. Piatra teiului, publicat postum în traducerea lui Mihail Sadoveanu în 1911, fusese redactat iniţial în limba franceză. El este subintitulat (Legendă) Fragment dintr-o călătorie în Munţii Moldovei. Alecu Russo este fără îndoială un eseist reflexiv, în scrisul căruia poţi descoperi inspiraţia talentului înflăcărat şi sensibilitatea romantică. Pentru el „călătoria e un lucru frumos şi bun, care ne dezvăluie, cu mult mai bine decât cărţile, viaţa intimă a civilizaţiilor". (Russo, 1963: 271).

Ca orice călător romantic, care îşi dezvăluie sentimentele profunde în descrierile pe care le face, însufleţit de patriotismul şi idealurile generaţiei sale, Alecu Russo este conştient de faptul că descrierile plaiurilor îndepărtate îl fac pe om să uite de frumuseţile ţării sale: „Mai mult, noi, oameni fericiţi, abia răsăriţi la faţa pământului, ne-am dus să ne plimbăm trândăvia ori nefericirile până şi prin pădurile feciorelnice ale Lumii-Nouă; şi după ce am străbătut o parte a lumii, după ce am grămădit atâtea nume de oraşe şi atâtea poziţii geografice, numai ţara noastră nu ne-o cunoşteam, ţara care după gazeta zilei ar fi măsurând 500 de mile pătrate." (Russo, 1963: 272).

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

Călător erudit prin lumea cărţilor, critic în cugetările sale despre rostul literaturii, atent în observaţiile pe care le face la psihologia oamenilor şi la arheologia ce ilustrează istoria locală, Alecu Russo polemizează cu scriitorii care imită şi sunt lipsiţi de originalitate. El pune problema raportului dintre scriitor, operă şi public, pledând în spiritul raţionalismului clasic pentru originalitate şi pragmatism: „Ce-mi pasă mie, moldovan ruginit, de scenele voastre din Italia, de serile voastre pariziene, de amintirile voastre din străinătate, de fantomele voastre nemţeşti, de comediile voastre imitate şi de povestirile voastre traduse şi adaptate! Zugrăviţi-mi mai curând, o icoană de la ţară, povestiţi-mi o scenă de la noi, pipărată ori plină de poezie, o mică scenă improvizată, căci bunul şi răul, simplul şi emfaticul, adevărul şi ridicolul se întâlnesc la fiecare pas. O să găsiţi în nevinovatele credinţi populare oricâtă fantezie voiţi, iar în năravurile amestecate ale claselor de sus, stofă destulă. Şi în loc să-mi plimbaţi prin Iaşi un personagiu de-al lui Balzac, care s-ar îneca în glodul de la noi, daţi mai bine eroului vostru o giubea largă, un anteriu din vremurile cele vechi şi bune, în vorbire o lăudăroşenie naivă, în felul de a se purta o asprime firească, şi puneţi-i în juru-i viaţa orientală alcătuită din despotism casnic şi din trai patriarhal. Apoi pe un divan, ori în căruţă de poştă, ori în rădvan, dacă-i dă mâna, faceţi-l pe acest moldovan să lucreze, faceţi-l să se mişte prin ţara lui. Imitaţia necugetată ne strică mintea şi inima, şi, încet-încet va ruina şi patriotismul – dacă este patriotism! Imitaţia, care ne face să dispreţuim ce e naţional şi pământul nostru, ne încarcă creierul cu idei cu neputinţă de pus în legătură cu lucrurile vieţii zilnice.” (Russo, 1963: 274-275).

Romantismul descrierii eseistice a lui Alecu Russo este evidenţiat de melancolia acestui peregrin visător, care îl îndeamnă să alterneze în scrisul său icoanele amintirilor şi ale sufletului său, cu cele ale drumului parcurs în caleaşcă. Caracterul confesiv al descrierii călătoriei, intuiţia, delicateţea şi sensibilitatea autorului, capacitatea de a citi gândurile şi simţămintele altora cu o miraculoasă precizie, toate acestea demonstrează talentul eseistului Alecu Russo. Pentru el călătoriile au fost la început un fel de prilej de amuzament, însă, în momentul redactării eseului, moment care se confundă voit cu cel al derulării călătoriei, o miraculoasă trecere a graniţei dintre vis şi realitate, ca şi a celei dintre sentimentele gemene de bucurie şi de melancolie, are loc. Autorul face o comparaţie şi o referire livrescă la Xavier de Maistre (1763-1852) şi la cartea sa intitulată Călătorie în jurul camerei mele: „Am crezut multă vreme ca mulţi oameni că drumurile, călătoriile, înveselesc. Astăzi cred dimpotrivă că întipăresc în sufletul nostru un fel de simţire de nedesluşită şi atrăgătoare tristeţe. În trăsură, plecat puţin pe-un cot, îmi place să-mi aţintesc ochii în zări. În mişcarea regulată, toate amintirile îmi vin una câte una. Mă cufund în trecut şi visez la zilele duse. Toate micile întâmplări care alcătuiesc viaţa unui om se desfăşură domol. E un farmec viaţa aceasta de oboseli şi de lene, de mişcare şi de somn, care învederează sistemul lui Xavier de Maistre, în care trupul nu-l simţeşti decât după câteva zguduituri mai tari ale căruţei, în care omul blând înghite aerul cu plăcere şi-şi deschide sufletul impresiilor pe care i le stârnesc icoanele ce se perindă; o vedere veselă îl face să râdă; o stâncă cumpănită deasupra unei prăpăstii, un brad străvechi pe care braţul vijeliei l-a dezrădăcinat şi care îşi întinde ramurile pe pământ ca un atlet învins îl umplu de melancolie.” (Russo, 1963: 286) .

Veche precum lumea, tema călătoriei reale sau visate, a călătoriei în scop de cunoaştere sau de plăcere, are în cazul lui Alecu Russo calitatea unui itinerar ambiguu, şerpuind la graniţa dintre real şi imaginar, dintre trecut şi prezent. Călătoria iniţiatică pe care el o realizează este o sumă a descoperirilor şi a decepţiilor. Autorul – erou are un paşaport stilistic valabil în acest spaţiu privilegiat al literaturii. El se deplasează pe axa orizontală a spaţiului şi pe cea verticală a timpului descoperind misterele şi frumuseţile universului autohton, iar din această călătorie se reîntoarce mereu victorios şi intelectual îmbogăţit. Călătoria sa are ceva din caracterul enciclopedic al Iluminismului, căci ea îşi propune să educe gustul unui public, să-l familiarizeze cu nebănuitele frumuseţi ale spaţiului autohton.

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

Pentru el, o călătorie prin Moldova seamănă cu un pelerinaj la Mecca sau cu itinerariile pelerinilor medievali, iar atmosfera relaţiilor dintre călători se aseamănă cu cea din vremea Saturnalelor, sărbătoarea agricolă romană în timpul căreia se suspendau diferenţele de statut social: „Călătoriile în Moldova, la munte mai ales (căci la şes, civilizaţia s-a amestecat în toate) seamănă cu hagialâcurile la Meca, ori cu acelea pe care creştinii cuvioşi le făceau la locurile sfinte. Se fac întotdeauna în caravană mare, cu caii încărcaţi de merinde, cu oamenii înarmaţi cu puşti şi cu pistoale, cu săbii şi iatagane. Din vreme în vreme vezi pe câte un călător întârziat ocolind coasta unui munte, căţărându-se pe piscul unei culmi, ori trăgându-şi calul de căpăstru la un coborâş. Apoi toţi drumeţii din convoi veseli, vorbind, râzând, fumând, îşi trec de-a călare din mână în mână o ploscă cu băutura aceea aşa de înviorătoare, care se chiamă rachiu şi care e aşa de trebuitoare şi aşa de obişnuită în munţi. O observaţie prea adevărată şi al cărei temei dovedeşte o patriarhală moştenire din vremurile cele vechi şi bune, care pare născută firii moldovanului, este aproape egalitatea care domneşte pe drum între stăpâni şi oamenii lor. În călătorie la noi, ca şi robii celor vechi în vremea Saturnalelor, cei mici au dreptul să înceapă vorba, să facă observaţii, să râdă, să-şi amestece glumele şi sudălmile cu cele ale stăpânilor, cu o încredere de copii răsfăţaţi. Întorşi acasă, toate intră în obişnuita rânduială, fără ca această binevoitoare slobozenie să fi adus atingere respectului şi supunerii. Lămuriţi dumneavoastră cum vă place de unde vine asta". (Russo, 1963: 287)

Scriitor talentat descriind sub pretextul prefeţei unui manual pe tema vânătorii lumea călătoriei prin ţara miturilor, Alexandru Odobescu realizează în Pseudokynegeticos cea dintâi abordare a stilului savant în materie de eseu din literatura noastră modernă. Utilizând arhetipurile imaginaţiei umane de pretutindeni şi de oricând cristalizate în forma miturilor, Alexandru Odobescu este şi autorul primei „opere deschise" din literatura noastră în sensul pe care Umberto Eco îl dădea acestei noţiuni în 1962. Ultimul capitol al lucrării sale este o ilustrare a acestei idei. Eseul nestructurat subintitulat Fals tratat de vânătoare promovat de Alexandru Odobescu este cu totul neconvenţional, nou ca manieră de abordare. Referirile livreşti, trimiterile în special la lumea lecturilor clasice, dar şi la cele romantice şi la literatura folclorică, nenumăratele comparaţii şi figuri de stil împletite în fraza armonioasă, echilibrat construită, constituie reperele stilistice ale stilului savant al lui Alexandru Odobescu. Despre acest autor, Tudor Vianu obişnuia să spună că „a izbutit să îmbine umanismul cu paşoptismul". Afirmându-se într-un moment în care latinismul, italienismul şi mai ales purismul lingvistic erau curentele filologice dominante, Alexandru Odobescu dovedeşte o putere de sinteză verbală, care depăşeşte norma lingvistică fără însă să se abată de la ea. Alexandru Odobescu este întemeietorul în literatura noastră al stilului retoric. Retorica, această artă străveche de a vorbi, de a se exprima elegant, utilizând cuvinte alese şi frumoase pentru a convinge auditoriul, pentru ca prin mijlocirea forţei incantatorii a cuvintelor să reuşeşti să îl desprinzi din indiferenţă pe cel care ascultă, câştigându-l afectiv, a fost cultivată încă din Antichitate devenind una dintre cele şapte arte liberale în Evul Mediu. Conducător de suflete prin seducţia exercitată de splendoarea discursului, stilul retoric al lui Alexandru Odobescu are implicaţii estetice şi gnoseologice deosebite pentru scriitorii care în literatura română l-au folosit şi îl vor mai folosi după momentul Odobescu: Nicolae Bălcescu şi Barbu Ştefănescu Delavrancea, Nicolae Iorga, George Călinescu. Împletind descrierea cu naraţiunea în discursul său eseistic, autorul surprinde pitorescul şi culoarea locală prin intermediul utilizării elementelor arhaice, populare, regionale şi al neologismelor specifice istoriei artei. Romantic erudit ce foloseşte lungi serii enumerative în descrierile sale, Alexandru Odobescu atribuie eseului un rol instructiv. El utilizează în scrierea sa atât persoana a III-a, cu rol de obiectivare a descrierii cât şi persoana I, cu rol de confirmare a autenticităţii faptelor înfăţişate de personajul care este şi autor şi narator. Forma epistolară a naraţiunii şi a descrierii din „Pseudokynegeticos" dezvăluie un stil scriptic, cu nenumărate elemente de oralitate. Autorul este un expert în realizarea unei descrieri care depăşeşte limitele spaţiale ale cadrului în care

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

se află obiectul. Dacă obiectul descris este unul de artă îşi face apariţia digresiunea istorică, cu rolul de a reconstrui patina vremii şi atmosfera locală. Comentariul operelor de artă reprezintă o inovaţie în materie de eseistică în literatura română. Estetismul clasicizant cu o notă de preţiozitate a textului erudit face imposibilă o lectură facilă şi superficială a lucrării sale, care are nevoie de multă atenţie pentru a fi receptată de lectorul modern. Arheolog şi literat romantic convins de antiteza dintre trecutul glorios şi prezentul decăzut, Alexandru Odobescu are o atitudine de intelectual antic şi enciclopedist, pentru care nimic din ceea ce este bine şi frumos nu trebuie să rămână ascuns în straturile diverselor vremi, ci trebuie expus într-un muzeu în care generaţii succesive de cititori să-l studieze sau să-l contemple.

Între eseu şi nuvelă, în cadrul genului epic în proză scriitorii paşoptişti români au cultivat şi legenda. Un poet paşoptist prieten cu Vasile Alecsandri, Mihai Cuciuran scria Peatra corbului pe care o va publica în 1844. Acelaşi subiect l-a inspirat şi pe Alecu Russo care a scris în limba franceză La Rocher du corbeau, o legendă culeasă de la Bicaz, publicată postum în 1863 în „*La Voix de la Roumanie*" şi apoi în traducerea lui Vasile Alecsandri în 1868 sub titlul Stânca corbului în Foaia soţietăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina. Această legendă cuprinde şi descrierea împrejurărilor în care ea a fost culeasă de către autorul călător pe valea Bicazului, ce dă în valea Bistriţei. Referirile livreşti la opera pictorilor renascentişti italieni nu lipsesc în această introducere, pe care scriitorul o realizează pentru a contura splendidul cadru natural, „tablou magic şi demn de penelul lui Salvador Rosa! Soarele asfinţind într-un ocean de lumină înfocată; câţiva plăieşi trecând pintre copaci; câţiva vulturi zburând roată împregiurul vârfului Ceahlăului şi gios, lângă o naltă stâncă, caii noştri adăpându-se în apa limpede a Bicazului!" (Stânca Corbului (Legendă culeasă de la Bicaz) în Russo, 1963: 241).

Menirea legendei este aceea de a înfăţişa un episod de excepţie al trecutului, un exemplu de comportament în situaţii limită. Prin felul în care realizează această scriere, autorul concretizează estetica romantismului. Atenţia acordată cadrului natural de excepţie, povestea sacrificiului demn al tinerei urmărită de păgâni, care preferă să se zdrobească de pietre şi să fie înghiţită de apele râului, doina Corbiţei, pe care o cântă fetele în zilele în care se coc fragii şi mai ales fantomatica apariţie a umbrei albe „clătinându-se pe vârful stâncei şi apoi lunecând de-a lungul ei până-n apa Bicazului". (Russo, 1963: 244) despre care povestesc păstorii în nopţile cu lună, sunt tot atâtea argumente în favoarea romantismului legendei istorisite de Alecu Russo.

O altă specie a genului epic inspirată de tema călătoriei este nuvela. Nespecializată tematic la începuturile sale, aceasta cunoaşte o carieră rapidă în literatura română. Grigore Alexandrescu include această specie literară sub titlul Călugăriţa în Memorialul de călătorie. Şi Vasile Alecsandri a debutat cu o nuvelă inspirată de o călătorie, lucrare intitulată Dridri, pe care a publicat-o în 1840 în Dacia literară. A urmat apoi *Suvenire din Italia Buchetiera de la Florenţa* publicată în 1840 tot în Dacia literară. Prin structura şi conţinutul său, această specie literară permite abordarea eternei teme a călătoriei într-o manieră inedită. Era vorba despre împărtăşirea unor impresii, despre povestirea unor aventuri, despre descrierea unor peisaje exotice. Există mai multe motive literare care se regăsesc în aceste scrieri ale paşoptiştilor români: angoasa, arta şi artiştii, autobiografia, copilăria, dragostea şi pasiunea, eroii romantici, exotismul, fantasticul, femeia, folclorul, libertatea, literatura şi istoria, moartea, Napoleon, nebunia, răul secolului, natura, noaptea, pictura, reveria, revolta şi revoluţia, solitudinea şi visul. În cele dintâi pagini ale nuvelei lui Alecsandri, confesiunea de tip autobiografic este procedeul utilizat de autor pentru a sugera autenticitatea faptelor relatate: „...Călătorul nu mai are vreme nici să gândească, ci îşi simte fiinţa cufundată într-o mirare îndelungată, şi plină de plăceri. El în trecerea sa prin Italia gustă o viaţă nouă; şi când iese de pe ţărmurile acestui pământ poetic, atunci i se pare că s-au visat zburând printr-o câmpie îmbogăţită cu toate podoabele raiului.

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

Într-o duminică trecând prin piaţa Domo, văzui o mulţime de echipajuri, aşezate în linie în faţa catedralei Santa Maria del Fiore şi îndemnat de curiozitatea de a vedea damele aristocrate din Florenţa intrai în ea." (Alecsandri, 1984I: 47).

Într-o altă nuvelă cu caracter autobiografic intitulată *O primblare la munţi* Vasile Alecsandri povesteşte călătoria în munţii Moldovei din toamna lui 1843, pe care a făcut-o împreună cu Alecu Russo şi Mihai Cuciuran. Ea a fost publicată în 1844, în Propăşirea. Această nuvelă are şi valoare documentară, căci ea sugerează împrejurările şi sursele de inspiraţie ale legendelor şi ale scrierilor tinerilor romantici paşoptişti.

Obiceiul de a include o nuvelă într-un memorial de călătorie sau într-un jurnal de călătorie sugerează faptul că graniţele acestor specii literare nu erau fixate încă de convenţie în literatura română din perioada paşoptistă.

Nuvela *Muntele de foc* inclusă în jurnalul *Călătorie în Africa: De la Biaritz la Gibraltar istoriseşte întâmplările unui voiaj făcut în 1853* de Vasile Alecsandri. Ea a fost publicată fragmentar în 1855, 1868 şi în 1874. Aceasta este un dintre primele descrieri ale unui vulcan realizată de un literat român, care a avut ocazia să-l cunoască în mod direct. Nuvela *Borsec* publicată în 1845 în *Calendarul Foaiei săteşti*, ca şi nuvela *Balta Albă* (1847) publicată în 1848 în Calendarul Albinei sunt rodul experienţei directe pe care autorul a avut-o străbătând meleagurile acestea. Abordând punctul de vedere al călătorului străin, care observă cu atenţie un tărâm pe care îl explorează în premieră, autorul are ocazia să formuleze după procedeul iluminist folosit o critică a stării de lucruri pe care o întâlneşte. Fără îndoială că acest punct de vedere ia naştere prin comparaţie. Spirit romantic, năzuind la absolutul frumuseţii „castelelor de Spania", „veselul" Alecsandri călătorul explică în ce momente ale reveriei sale scrie despre realităţile pe care le-a cunoscut, meditând asupra pelerinajului aducător de bucurie: „Eu care, slavă Domnului sunt încă departe de a fi în numărul celor ce jălesc primăvara vieţii, găsesc o mare mulţămire a mă pune sara în faţa sobii şi a privi giocul fantastic al focului. Îmi place să reînviez în închipuire icoanele depărtate ce s-au şters odată cu trecerea zilelor şi să le înfăţişăz ca o panoramă dinaintea ochilor mei. Franţia, Italia, Germania ş.c.l. mi se arată atunci cu tot farmecul de care le împodobesc puterea suvenirelor şi dorul încă mai puternic de a le revidea în fiinţă. Câte planuri de fericire, câte casteluri de Spania rîdic în ceasul acela! Mă prifac îndată într-un arhitect atât de măiestru, că mă admir eu însumi de frumuseţile operilor mele; şi cu toate că râd în sfârşit de toate acele nebunii ce-mi vâjâie prin minte, dar mărturisesc că mă simt câteva minute fericit de ele. Zic câteva minute numai, căci realitatea, cea mai aprigă duşmană a închipuirei, vine de a mi se pune necontenit dinaintea ei şi o întunecă fără milă. Visul se şterge şi inima încetează a bate; coroana cade şi omul rămâne aceea ce este. Le masque tombe, l'homme reste et le héros s'évanouit!" (Alecsandri, 1984I :175).

O altă nuvelă celebră în epocă îi aparţine lui Nicolae Filimon şi se intitulează *Friderich Staaps sau Atentatul de la Schönbrunn în contra vieţii lui Napoleon I* (1858). Ea poate fi considerată o nuvelă de ficţiune şi a fost rescrisă de autor în perioada redactării romanului *Ciocoii vechi şi noi*. Titlul inedit, tonul tragic, gustul pentru faptele de senzaţie, precum şi situarea insolită a acţiunii acestei nuvele romantice şi pitoreşti, în care vom întâlni apetenţa clasicului pentru fizionomii, pentru caractere şi pentru intuiţiile balzaciene din romanul de mai târziu, are legătură cu siguranţă cu drumul prin Austria, Germania şi Italia, pe care autorul l-a făcut prin 1858. Noutatea pe care nuvela lui Nicolae Filimon o aduce în epocă se referă la abordarea romantică a unui episod tragic din istoria europeană recentă. Detaliile morale şi caracteriologice, informaţiile sociale, vestimentare sau practice, relatarea anecdotelor mărunte anticipează serialul foiletonistic al însemnărilor şi al notelor de călătorie publicate de autor în ziarul *Naţionalul* în 1859-1860.

O altă specie a genului epic în proză cultivată de scriitorii generaţiei paşoptiste este epistola. Un exemplu în acest sens este Ion Ghica şi lucrarea sa intitulată *O călătorie de la*

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

Bucureşti la Iaşi cuprinsă în volumul *Scrisori către V. Alecsandri* din 1881. Înaintea acestei lucrări se situează *Negru pe alb Scrisori de la un prieten*, lucrarea lui Costache Negruzzi, care reprezenta o primă încercare eseistică din literatura română, adunând disertaţii agreabile despre teme diverse realizate precum mici studii de istorie, însemnări filologice, evocări ale unui trecut nu prea îndepărtat, schiţe de moravuri, articole de critică literară, publicistică curentă şi însemnări de călătorie. Alături de *Amintiri de după pribegia de la 1848,* o colecţie de documente şi de scrisori realizată de Ion Ghica, această lucrare este o mărturie, un document. Ea se referă la felul în care infrastructura românească funcţiona la începutul secolului al XIX-lea.

Reportajul este una dintre speciile literare aparţinând genului epic a cărei dezvoltare se află în directă legătură cu afirmarea presei naţionale. Nicolae Filimon realizează o suită de reportaje sub titlul *Escursiuni în Germania meridională (Memorii artistice, istorice şi critice)* ca urmare a călătoriei din 1858. Acestea vor fi publicate în Naţionalul de la 6 septembrie 1859 la 20 martie 1860. Apelând la modalităţile literare de expresie operativă a informaţiilor referitoare la anumite evenimente, realităţi geografice, etnografice, economice, reportajul face parte dintre speciile literare care au nevoie de un reporter, adică de un ziarist specializat, trimis să culeagă de pe teren aceste informaţii. În lumea veacului al XIX-lea, aceasta era o meserie nouă. Dacă comparăm condiţiile veacului nostru cu vremea lui Filimon, ne putem de seama că în acea epocă diferenţele transculturale, care se făceau cunoscute prin intermediul reportajului şi al literaturii de călătorie în genere, au dus la progresul rapid al mentalităţilor, la transformări radicale de concepte, de norme, de valori, de interese, de pattern-uri comportamentale, care au fost validate în propria noastră cultură prin intermediul imitaţiei la început. Aşa se explică atitudinea lui Kogălniceanu, în faza etnocentrică a *Introducţiei* la *Dacia literară*. (Înţelegem prin *etnocentrism* dorinţa paşoptiştilor de a demonstra superioritatea culturii române. Această atitudine a promovat unitatea, loialitatea, moralitatea generaţiei paşoptiste, reîntărind patriotismul acesteia şi coeziunea în jurul ideii de afirmare a originalităţii, a specificităţii naţionale. În mod paradoxal, în momentul în care se vorbeşte despre atitudinea etnocentrică a generaţiei paşoptiste, nu se poate discuta despre protecţia împotriva schimbării. Această generaţie este cea dintâi care aduce în cultura română tendinţa de modernizare şi de sincronizare cu mişcarea europeană printr-un inteligent efort de recuperare a distanţelor temporale convertite în distanţe valorice. Această medie de atitudine etnocentrică a generaţiei demonstrează că nu toţi membrii săi au fost la fel de etnocentrici. *Xenocentrismul*, adică preferinţa pentru valorile, interesele, normele, conceptele, tiparele comportamentale străine se poate descoperi în lucrările acestor scriitori. Însă nici această trăsătură nu se regăseşte în stare pură în lucrările acestor scriitori patrioţi.) Revenind la reportaj, ca nouă specie literară în varianta Nicolae Filimon, trebuie să spunem că autorul realizează o amănunţită descriere culturală a societăţilor pe care le vizitează, în sensul în care el este atent la complexul de credinţe, de abilităţi artistice şi de atitudini dobândite de individ ca membru al societăţii respective. Critica aspectelor prezentate se desprinde din context. Autorul este atent la societatea românească pe care o descrie unui străin prin comparaţie cu realităţile sociale asemănătoare: „Şi la noi, ca şi la dumitale, nu sunt străinii care ne pregăteşte ruina, ci suntem noi. Sunt o parte de magnaţi parveniţi, vanitoşi, ambiţioşi şi corupţi. Oameni care-şi vând patria şi conştiinţa pe preţul unei decoraţii, ce de multe ori nu valutează nici trei crăiţari. Sunt guvernele antipatriotice, care sug sângele unui popor martir, care îl ţine în ignoranţă şi mizerie!...” (Filimon, 2005)

Nicolae Filimon şi-a început „escursiunea” din Bucureşti. Ajungând cu „omnibusul” la Giurgiu, va lua vaporul pentru a ajunge la Budapesta. De aici va ajunge la Viena cu trenul. În capitala imperială, el este atent şi îşi notează conştiincios date despre galeria artă de la castelul Belvedere, despre grădinile dimprejurul Vienei, despre arhitectură, muzică, războaiele napoleoniene. Contactul cu alţi oameni aparţinând altei culturi îi prilejuieşte autorului etalarea

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

elasticităţii emoţionale şi a flexibilităţii, a deschiderii sale. El descoperă în relaţie cu aceşti oameni ceea ce este asemănător. Prin realizarea acestor note, care să alcătuiască reportajul propriu-zis autorul îşi întocmeşte o ierarhizare a valorilor din sistemul propriu ţinând seama şi în valorile mediului pe care îl cunoaşte. El este un călător sobru, mult mai instruit şi mai rezervat decât Dinicu Golescu şi acest aspect iese în evidenţă în momentul în care autorul îşi demonstrează acuitatea perceptivă în descrierea evenimentele culturale la care este prezent. Cel care înţelegea şi se exprima în limbajul muzical, unicul capabil să exprime infinitatea trăirilor emoţionale ale oamenilor, este un scriitor atent la opera lui Schubert şi la cea a lui Richard Wagner, pe care o consideră „muzica viitorului". S-a spus despre lucrarea lui Nicolae Filimon că ea a fost inspirată de ghiduri turistice şi de cataloage ale muzeelor vremii, de programe din sălile de concert şi de numeroase cărţi de istorie. Originalitatea scrisului autorului însă, stă în tratarea comparativă a informaţiilor pe care reportajul le cuprinde şi în permanenta referire la starea de lucruri din ţara sa, pe care uneori o vede în antiteză cu lumea pe care o vizitează.

Ion Codru Drăguşanu este pseudonimul lui I. Codrea, personaj care îşi scria latinizat numele Ioanne Germaniu Codru. Originar din Maramureş, el este autorul unei lucrări intitulate „Peregrinul transilvan sau Epistole scrise den ţere streine unui amic în patrie, de la anul 1835 până inchisive 1848", unul dintre cele mai interesante reportaje europene realizate de un român în secolul al XIX-lea.

Publicată fragmentar în ziarul „Concordia" 1863-1864 şi în volum în 1865, lucrarea a cunoscut de-a lungul timpului doar trei reeditări, foarte repede acoperite de banala indiferenţă critică. Lucrarea valorifică experienţele călătoriilor autorului, care între 1838 şi 1839 l-a însoţit pe domnitorul Ghica în Austria şi Italia. În perioada anilor 1840-1841 îl acompaniază pe un boier muntean notat cu iniţialele G.G. la Baden-Baden, Paris şi Londra. În perioada anilor 1842-1843 este curierul unei familii de nobili ruşi între Neapole şi Petersburg, iar în perioada anilor 1843-1846 este ghidul unui principe rus, numit B. în Rusia, Elveţia, Germania, Anglia şi Franţa. Aceste călătorii se încheie la Paris, la Rambouillet, unde călătorul asistă la o partidă de vânătoare. Prea puţin cunoscută astăzi de către cititorii români, „Peregrinul transilvan" este lucrarea unui observator lucid, cu intuiţia echilibrului dintre xenocentrism şi etnocentrism şi mai ales cu darul de a lua pulsul relativităţii civilizaţiilor. Învăţător inimos la o şcoală din Făgăraş, scriitorul este unul dintre cei dintâi publicişti români care vorbeşte într-un articol al vremii despre rolul educativ al călătoriilor, al excursiilor: „dascălul procopsit învaţă copiii una sau două ore mai mult glumind decât serios apoi iese cu dânşii pe supt sălcii, la câmp verde..." (Telegraful român an XI, p.42) Înţelegând că prin mijlocirea contactului cultural educatorul poate deveni o persoană cultivată şi deschisă, care să le împărtăşească şi elevilor săi impresiile şi cunoştiinţele sale, autorul este convins că în unele cazuri se fac mari greşeli în educaţia copiilor. Într-un alt articol al vremii el scrie: „Cultura străină creează suflete înstrăinate, ce ajung a urâ neamul lor, pe care îl văd tot aşa ca străinii la care au învăţat. Unii merg până acolo încât îşi ascund originea." (Federaţiunea nr.105/208 din 14/16 septembrie 1869).

Lucid şi ironic, scriitorul călător din *Peregrinul transilvan* nu mai este un admirator exaltat al realităţii pe care o întâlneşte, ca Dinicu Golescu, pentru că el încearcă să pătrundă în esenţa acesteia dincolo de conturul iluziei. Din acest punct de vedere el este un iniţiat, ca şi Nicolae Filimon. El îşi dă seama că xenocentrismul şi armonia socială iluzorie din ţările pe care le străbate nu îl fac să înţeleagă ce se petrece într-adevăr în acele locuri. El compară realităţile din peisajele sociale pe care le străbate şi revelaţia pe care o are se produce sub semnul ironiei şi al autoironiei: „Rangul social nu mi-e tocmai strălucit: mă îndemnizez însă din spirit şi văzând turma lingăilor de la curte şi a paraziţilor adulatori îngreţoşat – deşi în umilinţa vameşului – cu satisfacţie lăuntrică, zic, ca fariseul: «Mulţumescu-ţi, Doamne, că nu-s ca unul din aceştia»." Comparaţiile erudite cu trimiteri către textele biblice şi autoironia

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

sunt semnele unui spirit instruit, inteligent. Forma epistolară pe care o au reportajele sale nu exclude însă critica severă, justă a episoadelor relatate. Când la Lucerna priveşte monumentul ridicat în cinstea soldaţilor elveţieni care apărau „Palatul Tuilleriilor din Paris" nu-şi poate stăpâni indignarea cu privire la imoralitatea elveţienilor republicani, care trimit ostaşi pentru a apăra monarhia şi autocraţia, pentru a servi în garda regelui Neapolelui, a regelui Franţei şi în cea a Vaticanului. Ion Codru Drăguşanu comentează imoralitatea elveţienilor care republicani fiind, câştigă bani apărând în alte părţi ale lumii principii pe care în mod clar ei le resping în ţara lor: „Pentru dreptul de recrutare, cantoanele elveţienilor capătă sume enorme de bani, însă acest târg e cea mai mare imoralitate şi nu se pot scuza făloşii republicani, zică orice contra." (Codru, Drăgușanu, 1956)

Caustic în ironiile sale, găsind totdeauna modalitatea cea mai agreabilă de a descrie o situaţie neplăcută prin utilizarea umorului, care subminează dramatismul, tragismul sau seriozitatea faptelor, autorul deţine arta asociaţiilor eficiente de cuvinte, care construiesc textul scenei aparent banale, dar care devine memorabilă pe măsură ce el o descrie. Urmând a se angaja secretar literar la un autor la vârsta senectuţii, Peregrinul transilvan comen-teaz̆ă: „În altă zi fui îndreptat la Suburbul Latin, Strada Saint-Jacques, la un învăţat bătrân, autor, ca să-i servesc de secretar, cerând numai scrisoare citeaţă şi ortografie bună. La probă şi acesta fu mulţumit, însă îmi puse condiţii grele: numai la două săptămâni să ies din cabinet, într-o duminică după-amiază şi să mănânc cu dânsul acasă, spre a nu pierde timp. Mă speriai de aceasta şi nu vrui a mă îngropa de viu, nici a mă face iobag literar." (Codru Drăguşanu, 1956)

Îndeletnicindu-se cu voiajurile prin întreaga Europă, peregrinul transilvan este martorul construirii marilor monumente ale perioadei, biserici, statui, lăcaşuri de cultură.

Iubitor de libertate, spirit care nu ar fi putut suporta nici un fel de încorsetare în privinţa orarului şi a detenţiei parţiale la locul de muncă, Ion Codru Drăguşanu rămâne un admirator contemplativ, critic şi ironic în acelaşi timp al obiceiurilor, psihologiei şi mentalităţilor oamenilor din ţările pe care le-a văzut. Poezia naturii peninsulei italice sau a frumoasei văi a Oltului, romantismul cartierelor vechi din marile metropole ale lumii europene a veacului romantic sunt caracteristice acestui scriitor peregrin, om al veacului său, care străbătând Europa în lung şi în lat are ocazia să compare. Despre fondarea Petersburgului de către Petru I, despre comparaţia cu Roma a acestui oraş considerat o Veneţie a nordului, despre construirea catedralei Sf. Isaac, monument impunător al acestor meleaguri autorul povesteşte cu o neîntrecută plăcere a unui călător care a văzut multe. El nu este un pelegrin care străbate drumuri lungi din dorinţa de a se relaxa, precum Alecsandri.

Autorul nu are tonul unui călător uimit, admirând tot ceea ce vede, pentru că este convins că fiecare dintre lumile pe care le descrie are umbrele şi luminile sale. El este străinul din proza iluministă, care observă cu atenţie, descrie cu detaşare şi critică cu mult umor şi ironie, astfel încât observaţiile sale, dincolo de a fi incisive, demoralizatore, sunt în primul rând inteligente şi pertinente. Tipul de reportaj în formă epistolară pe care el îl cultivă are meritul de a fi mult mai atrăgător decât Escursiunile lui Nicolae Filimon prin fineţea percepţiei şi mobilitatea spiritului cultivat, care observă şi dialoghează în timp cu lectorul său în timp ce acesta îi descoperă opera.

Poemul în proză este o altă specie literară romantică cultivată pentru prima oară la noi de Alecu Russo în Cântarea României, lucrare publicată în pentru prima dată la Paris în 1850, în primul şi ultimul număr al revistei emigraţiei româneşti, „*România viitoare*" de către Nicolae Bălcescu, care semnează legendara şi romantica Precuvântare menită să învăluie în mister geneza operei, atribuită unui „călugăr". Ea a fost apoi publicată în 1855 la Iaşi, în România literară nr. 38, 39, 40, 42, 45, 47 de către Vasile Alecsandri, într-o variantă diferită de cea publicată anterior la Paris de Bălcescu, semnată cu iniţialele A.R.. De aici a început disputa dintre cercetătorii, care au pledat pentru stabilirea adevăratului autor când pentru Bălcescu, când pentru Russo, când pentru varianta de colaborare dintre Bălcescu, Russo,

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

Alecsandri la care s-ar fi alăturat în unele viziuni şi Kogălniceanu. Cert este că în 1868, Vasile Alecsandri îi scria lui Ion Ghica despre împrejurările în care a inventat povestea cu manuscrisul găsit, o convenţie tipic romantică, cu mare priză la public: „În ceea ce priveşte istoria cu mănăstirea unde s-ar fi găsit un vechi manuscris, a fost născocită de mine în bună înţelegere cu Bălcescu, pentru a da acestei opere mireasmă de vechime şi prin urmare o atracţie puternică pentru cititori." (Alecsandri, 1975)

Poemul în proză era cea mai potrivită formă de elogiere a frumuseţilor, a istoriei şi a bogăţiilor unei ţări tocmai pentru că, spre deosebire de imn sau odă, el beneficia de o altă dimensionare şi proporţionare a elementelor preponderent lirice, alături de care se întâlneau şi elemente epice şi accente elegiace. Poemul în proză era în acelaşi timp o călătorie în spaţiu şi în timp. Compoziţie romantică menită să exalte sufletul cititorului uimindu-l şi sensibilizându-l, poemul în proză Cântarea României are ca personaj principal ţara. Istoria acestui personaj este înfăţişată pe un ton liturgic. Din text nu lipsesc interogaţiile şi exclamaţiile retorice, comparaţiile biblice şi imaginile contrastante, care au darul de a sublinia situaţia vitregă a unei ţări cu un trecut glorios, cu oameni buni, harnici şi viteji, care au fost năpăstuiţi de cei mişei stârnind admiraţia lectorului şi însufleţindu-i patriotismul. În viziunea autorului, destinul neamului românesc este acela al unor navigatori oropsiţi pe o corabie în vreme de furtună: „Tu eşti ca (,) corabia fără cârmă bătută de furtună... şi vâslaşii cei răi care ş-au însuşit (dreptul) de a fi cârmaci te duc dintr-o nevoie într-alta mai mare, din fărădelege în fărădelege, din păcătuire în păcătuire...că sunt orbi de strâmbătate...iarba se usucă pe unde călcăm...înţelepciunea noastră e minciuna...isteciunea noastră, jăfuirea... faptele noastre, faptele iadului... şi am supus robiei pe fraţii noştri. Am robit clăcei sângele nostru, şi am ofilit fruntea ta... stâns-am candela cu suflarea noastră de fărădelege... ce vei zice, o ţară de necazuri, Rahilă nemângâietă... când îi grăi?... ce vei face când va veni ziua dreptăţei şi a curăţirei?" (Russo, 1985: 34).

Drumul către modernizarea literaturii române a avut de bună seamă un itinerar interesant şi poate că în această aventură spirituală un rol deosebit de important l-au avut scriitorii, călăuze şi maeştri ai pelerinajelor prin lumea visului, a imaginaţiei şi a realităţii. În perpetua schimbare a lumii, generaţiei paşoptiste îi revine meritul de a fi descoperit continentul mult visat al modernităţii europene, de a fi descris pentru prima dată această lume a miracolelor şi a paradoxurilor cu o înţeleaptă şi echilibrată atitudine etnocentristă din care nu lipsesc uimirile xenocentriste. Din acest periplu printre oameni, culturi şi locuri, ei s-au întors cu comoara entuziasmului de a preface realitatea din ţara lor într-una mai puţin întristată. Şi din acest elan patriotic al simţirii lor, s-a născut o literatură a unei generaţii de întemeietori unici în istoria culturii noastre, o literatură care uneşte două maluri ale unui tărâm unic: cel al zorilor Iluminismului de cel al strălucirii din epoca marilor clasici şi a secolelor ce vor urma.

5. BIBLIOGRAFIE

Alecsandri, 1975: Vasile Alecsandri, *Călătorii* Antologie, postfaţă şi bibliografie de Teodor Vârgolici, Editura Minerva, Bucureşti.

Alecsandri, 1984I: Vasile Alecsandri, Călătorie în Africa. Proză Editura Minerva, B.P.T., Bucureşti, vol.I.

Alecsandri, 2007: Vasile Alecsandri, *Chiriţele*, Constanţa, Editură Steaua Nordului.

Alecsandri, 2012: Vasile Alecsandri, Balta Albă,*Călătorie în Africa şi alte scrieri*, prefaţă de Ioan Holban, Editura ART, Bucureşti, B.P.T.

Alexandrescu, 2002: Grigore Alexandrescu, *Poezii Memorial de călătorie* Ediţie îngrijită, postfaţă, tabel cronologic şi referinţe critice de Teodor Vârgolici, Bucureşti, editura 100+1 Gramar.

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)

Asachi, 1991: Asachi, Gheorghe *Scrieri în proză şi dramatice*, vol II, Chişinău, Editura Hyperion, pag. 75.

Bolintineanu, 1985: Dimitrie Bolintineanu, *Opere VI, Călătorii,* Ed. îngrijită, note şi comentarii de Teodor Vârgolici Editura Minerva, Bucureşti, Scriitori români.

Bolintineanu, 2002: Dimitrie Bolintineanu *Călătorii la românii din Macedonia şi de la Muntele Athos : Scris la 1858*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Constantin Stoenescu, Giurgiu, editura Pelican.

Codru Drăguşanu, 1956: Ion Codru Drăguşanu, *Peregrinul transilvan*, Ediţie îngrijită şi prefaţă de Romul Munteanu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă.

Dante, 2001-2003: Dante Alighieri (1265-1321) *Divina Comedie*, traducere de George Coşbuc, prefaţă şi note de Alexandru Balaci, Vol. I-III, Bucureşti, editura Mondero.

Filimon, 2005: Nicolae Filimon Opere : *Ciocoii vechi şi noi : nuvele, basme, escursiuni în Germania, meridională, publicistică* Ediţie îngrijită, prefaţă şi note / de Mircea Anghelescu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Univers Enciclopedic.

Ghica, 2004: Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, [Bucureşti], editura Aldo.

Golescu, 2010: Constantin (Dinicu) Golescu, *Însemnare a călătoriei mele: făcută în anul 1824. 1825. 1826*, tipărită din nou şi însoţită de o introducere de Nerva Hodoş, Goleşti, [Tiparg].

Hazard, 2007: Paul Hazard *Criza conştiinţei europene: 1680-1715*, traducere din franceză de Sanda Şora, cuvânt înainte de Jacques Fauve [Ediţia a 2-a, revăzută] Bucureşti, editura Humanitas.

Kogălniceanu, 1967: Mihail Kogălniceanu *Scrieri literare, istorice, politice texte alese* şi studiu introductiv de Geo Şerban Editura Tineretului, colecţia Lyceum 11, Bucureşti.

Odobescu, 1970: Alexandru Odobescu, *Scene istorice*, Editura Ion Creangă, Biblioteca Şcolarului.

Polo, 2004: Marco Polo, *Cartea lui Messer Marco Polo, zis şi milionul, cetăţean al Veneţiei, în care se istorisesc minunăţiile lumii*, traducere, cuvânt înainte şi note de Emanuel Grosu, Bucureşti, Humanitas.

Ralet, 1979: Dimitrie Ralet, *Suvenire şi impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinopole,* ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Mircea Anghelescu, Editura Minerva, Bucureşti.

Russo, 1963: Alecu Russo, *Piatra Teiului Scrieri alese*, Editura Pentru Literatură, B.P.T.

Russo, 1985: Alecu Russo, Cîntarea României, Editura Albatros, Bucureşti.

BDD-A23136 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:36 UTC)